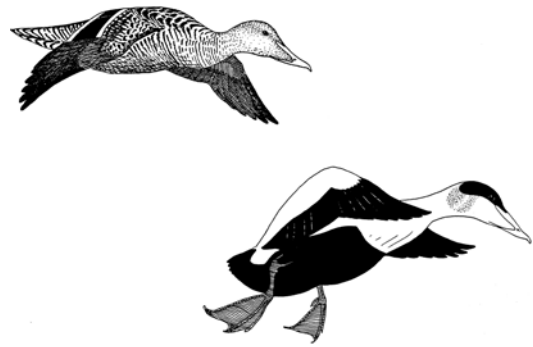
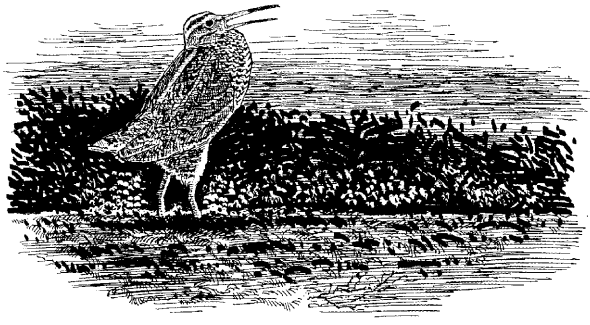

TRØNDERSK NATUR

Årg. 29 - 2002: nr 1

**Tidsskrift for Norsk Ornitologisk Forening
avd. Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag**

NOF avd. Nord-Trøndelag
Postboks 68, 7501 Stjørdal

Hjemmeside på Internett:
<http://www.nofnt.no> E-post: post@nofnt.no

Kontingent 2002: Betales til konto: 0814 3893880
Senior: 100,- Junior (u. 18 år): 50,- Familiemedlem (uten TN): 30,-

Styremedlemmer 2002:
Leder: Inge Hafstad. Tlf: 73 52 49 57 / 906 64 724
E-post: inge.hafstad@nofnt.no

Nestleder: Halvor Sørhuus. Tlf. 74 07 14 72 / 416 40 626

Kasserer: Morten Vang. Tlf: 72 83 07 70 / 908 67 453

Sekretær: Pål Mølnvik. Tlf: 74 15 14 05

Styremedlem:

Varamedlem:

Varamedlem: Erlend Moen. Tlf: 952 31 611

Landsstyreprerentant
Inge Hafstad. Tlf: 73 52 49 57

Komiteer, utvalg, prosjekter, kontaktpersoner
LRSK/Nord-Trøndelag: Per Inge Værnesbranden, 7519 Elvarli.
Tlf: 74 82 55 38 / 975 38 439

Fuglevakta: Halvor Sørhuus. Tlf: 74 07 14 72 / 947 23 181

Hekkefugltaksering: Magne Husby. Tlf: 74 05 63 18

VinterAtlas: Per Inge Værnesbranden. Tlf: 74 82 55 38

Åkerriksekontakt: Morten Vang. Tlf: 72 83 07 70 / 908 67 453

Lokalnavnkontakt: Arnstein Indahl, Tlf: 74 07 14 86

NT ringmerkingsgruppe: Knut Krogstad. Tlf: 74 82 65 59

Rinnleiret fuglestasjon: Arnstein Indahl. Tlf: 74 07 14 86

Troite Ringmerkingsstasjon: Hilde Stol Øyan. Tlf: 74 80 26 48

Lokallag (leder/kontaktperson)
Verdal lokallag: Trond Sørhuus. E-post: trond@vktv.no
Postboks 219, 7651 Verdal

Stjørdal lokallag:
Børge Wahl. Tlf: 74 82 4271 / 951 25 065

Snåsa lokallag:
Pål Mølnvik, Gran, 7760 Snåsa. Tlf: 74 15 14 05

Steinkjer lokallag:
Per Ivar Nicolaisen Tlf: (P) 74166609/(A)74165663

NOF avd. Sør-Trøndelag
Postboks 139, 7401 Trondheim

Hjemmeside på Internett:
<http://home.no.net/nofst/>

Kontingent 2002: Betales til konto: 0530 3257227
Senior 130,- Junior (u. 18 år)/pensj. 100,-

Styremedlemmer 2002:
Leder: Kjetil Aadne Solbakken. Tlf: 976 23 593
E-post: beatasol@frisurf.no

Nestleder: Knut Hellandsjø. Tlf: 72 58 44 49 / 917 85 420.

Kasserer: Edvin Thesen. Mob.: 90794535

Sekretær: Ståle Prestøy. 72 89 87 80 / 900 55 708

Styremedlem: Magne Myklebust, 7083 Leinstrand

Varamedlem: Morten Venås, Tlf.: 73 52 59 52

Landsstyreprerentant
Hans M. Høiby, Tlf: 72 48 63 67 / 480 01 195

Komiteer, utvalg, prosjekter, kontaktpersoner
LRSK/Sør-Trøndelag: Ø.R. Størkersen
Tlf: (P) 73 91 54 41 / (A) 73 58 05 63

Fuglevakta: Otto Frengen.
Tlf: (P) 72 55 38 93 / (A) 73 59 22 94

Hekkefugltaksering: Geir Rudolfsen. Tlf: 922 26 833

VinterAtlas: Hans Einar Ring. Tlf: 72 52 66 50 / 909 72 032

Åkerriksekontakt: Beata Elisabeth Solbakken. Tlf: 72 59 10 09

Prosjekt hvitryggspett: Kjetil Aadne Solbakken. Tlf: 976 23 593

Lokalnavnkontakt: Jon Peter Stav. Tlf: 72 55 36 75

ST ringmerkingsgruppe: Svein Håkon Lorentsen.
Tlf: (A) 73 58 07 69 / 93 46 67 70

Stavsengan ringmerkingsstasjon: Einar Sæter. Tlf: 909 42 053

Lokallag (leder/kontaktperson)
Fosen lokallag:
Hans E. Ring Tlf.: 72 52 66 50 / 909 72 032

Hemne lokallag:
Atle Karlstrøm Tlf: (P) 72 45 35 38 / (A) 72 45 10 44

Orkla lokallag:
Ola Nordsteien Tlf: 950 55 159

Trondheim lokallag:
Ståle Prestøy tlf.: 72 89 87 80 / 900 55 708

Kjære leser!

Trøndersk Natur har enda en gang fått ny redaktør. Per Inge har gjort et godt arbeid i de årene han har slitt redaktørkrakken, men har nå valgt å trekke seg tilbake. Skjønt - redaktøren i TN er ikke lenger henvist til en krakk. Det gjelder å ha en komfortabel stol tilgjengelig foran data-skjermen, for svært mye tid går med til data-arbeid. Det er blitt slik av ulike årsaker at tidsskriftet blir levert trykkeriet ferdig redigert og klart til trykking. Hovedpoenget er at fylkesavdelingene sparer en god del penger på det viset. "Desktop Publishing" er nå blitt "et must" (...?!).

Når du nå har et nytt nummer av TN mellom hendene, kan du spørre deg selv: Hva slags stoff forventer jeg å finne i bladet?

I utgangspunktet er TN et blad for folk flest som har et engasjert og positivt forhold til naturen og miljøet. Etter hvert ble

det slik at det er fuglene og deres ve og vel vi setter fokus på. Det er naturlig så lenge det er fylkesavdelingene av Norsk Ornitologisk Forening i Nord- og Sør-Trøndelag som står for utgivelsen av bladet.

Er det da slik at lesere som stiller i "solsikke-klassen" (les: den alminnelig naturinteresserte leser av TN) finner lesbart stoff i bladet?

En betingelse for at du skal få enda et nummer av TN i postkassa, er at redaktøren får inn stoff til nok en utgivelse. Våren er en travel tid, ikke bare for fuglene. De fleste prioriterer å være ute i naturen for å oppleve enda en vår, og har ikke tid til å sette seg ned for å skrive i TN. Men når høstmørket kommer, da er tida kommet til å sette seg ned og skrive en stubb, liten eller stor. Tar du utfordringa?!!

Det er heldig vis slik at de fleste opplevelsene våre ute i naturen er gode og minneverdige. Men det er etter hvert svært mange som i alle fall setter spørsmålsteget ved den økte motoriserte ferdslen i utmarka vi er vitne til. Jeg tenker spesielt på snøskutertrafikken som forurenser snødekt mark fra vinterferien og til snøen blir "utgått på dato". Det kan synes som om snøskuter-dispensasjonene "sitter løst" i mange kommuner. Førrige vinter ble det gitt

Redaksjon: Jon Peter Stav

**Adresse: Antonie Løchensv. 9,
7020 Trondheim**

Telefon: 72 55 36 75

E-post: jpstav@online.no

Trykk: Lade Offset

ISSN: 0806-0517

Opplag: 600 eks.

Tidsfrister for bidrag:

Nr. 1: 15. mai

Nr. 2: 15. oktober

115 dispensasjoner fra lov og forskrift om motorferdsel i utmark i Stjørdal kommune. Vi kan få inntrykk av at styrende organer i kommunene preges av "snøskutersnillisme". Snøskuterer er en velsignelse når den brukes med fornuft. Den kan være en forbannelse for dyr og mennesker som ferdes i naturen når den er i hendene på en uvettig fører.

Men det skjer gledelige ting også. I skrivende stund har Kong Harald nettopp åpnet "Dovrefjell - Sundalsfjellene nasjonalpark". Dette sikrer kommende generasjoner rike naturopplevelser i et område med særegen og verdifull natur.

God sommer, folkens!

Jon Peter Stav

Manus: Artikler og innlegg til TN sendes til redaktørens adresse, og leveres helst som elektronisk post eller på diskett. Lengre artikler skrevet på maskin eller med håndskrift må leveres i god tid før manusfrist. Redaksjonen er ellers behjelpelig med å sette opp artikler og innlegg.

Forsidebildet viser *alke og toppskarv*. Baksidebildet viser *storskarv*. Fotograf er *Torgeir Krokan*. Ærfuglen på denne sida er tatt fra et foto hvor *Otto Frengen* er fotograf.

Taretråling og storskarv

av Svein-Håkon Lorentsen, Halvor Asper og Svein Hustrulid

Innledning

Langs hele norskekysten finner man tareskoger som utgjør et viktig habitat for fisk og sjøfugl (Fosså 1995, Bustnes et al. 1997). Mange fiskearter reproducerer i tareskogen og den er viktig som oppvekstområder for ungfisk av arter som torskefisk, leppefisk og enkelte bunnfisker som ulker og rognkjeks (Fosså 1995). Tareskogsområdene er også viktige for næringsøk hos sjøfugl (Bustnes et al. 1997), og det er funnet en stor grad av overlapp mellom utbredelse av tareskog og fordeling av beitende storskarv i områder på Trøndelagskysten (Røv et al. 1990).

Det samlede areal av den norske tareskogen er anslått til ca. 10.000 km², noe som tilsvarer hele det norske landbruksarealet (Fosså 1995). Stortare finnes på hardbunn i vind- og strømeksponeerte områder, og danner ofte en tett skog som kan bli 3-4 meter høy. Den vokser på dybder ned mot ca. 30 meter. Tareskogen har stor økonomisk betydning, og i Norge høstes det hvert år ca. 160.000 tonn tare, med en eksportverdi på ca. 500 millioner kroner. Av tarestilkene og bladene utvinnes alginat, som foredles til blant annet fortyknings- og stabiliseringsmidler i kosmetikk-, matvare- og farmasøytisk industri. Taretråling foregår langs Norskekysten fra og med Rogaland til og

med Sør-Trøndelag fylke og det har fra miljøvernhold blitt hevdet at taretråling ødelegger beiteområder for sjøfugl, men det har vært gjort få studier for å belyse om dette er riktig.

Det blir antatt at taretråling kan redusere sjøfuglenes næringsøkksområder, deres matmengde og matkvalitet, og det derfor kan forvente å påvirke bestandene av sjøfugl innenfor taretrålingsområdene negativt (Bustnes et al. 1997, Lorentsen et al. 2000). For å belyse dette startet NINA fra sommeren 2001 et 3-årig forskningsprosjekt for å belyse eventuelle effekter av taretråling på fisk- og sjøfuglbestander. Storskarv ble valgt som modellart for sjøfuglene siden det er vist at de bruker tareområder aktivt ved næringsøk (Røv et al. 1990). Storskarven er en sjøfugl som synes å være svært avhengig av tareskogene i deler av året (Bustnes et al. 1997, Røv et al. 1990). Den beiter fisk i tareskogområdene og hekkekoloniene finnes ofte i nærheten av disse. Røv et al. (1990) fant en stor grad av overlapp mellom storskarvenes beiteområder og fordelingen av tareskog i Sula-området i Frøya kommune, Sør-Trøndelag, men hvor knyttet den er til tareskogen, og hvordan den beiter i tareskogen er ikke tidligere studert. Om storskarven beiter i, over, eller i nærheten av tareskogene i Norge er ikke fullstendig

kartlagt, og derfor kan heller ikke eventuelle effekter av taretråling vurderes. Det er antatt at taretråling kan virke negativt på sjøfugl fordi fragmentering av tareskogen gjør at artsmangfoldet av byttedyr forringes, samt at byttedyrene ikke finner nok skjul for predatorer som for eksempel storskarv. Fragmentering av tareskogen kan imidlertid også tenkes å ha en positiv effekt ved at den gjør det lettere å fange fisk.

Modellstudier har vist at toppskarv, en nær slektning av storskarven, ikke klarer å kompensere for dårlig næringsstilgang i nærheten av kolonien ved å fiske i områder utenfor "homerange", blant annet på grunn av energikostnadene ved flyging (Wanless et al. 1997). Toppskarvene kan kompensere for dårlig næringsstilgang innenfor homerange ved å øke tiden de bruker til næringsøk, men ved lite næring når de før eller siden et punkt der energikostnadene overstiger "inntektene" og de må gi opp hekkingen.

NINAs prosjekt for å se på effekter av taretråling startet i 2001, og til nå er det samlet inn bakgrunnsinformasjon mhp. hvor storskarvene dykker etter mat i forhold til utbredelsen av tareskog i området. Sommeren 2002 vil det bli foretatt en eksperimentell taretråling i studieområdet for å kunne studere eventuelle forandringer i

Den ene peilestasjonen er strategisk plassert ved Sula fyr.
Foto: S-H Lorentsen

Her er senderen som festes til storskarvens halefjær. Senderen detter av når fuglen myter. Foto: JP Stav

beitemønster og fiskeuttak før og etter trålingen.

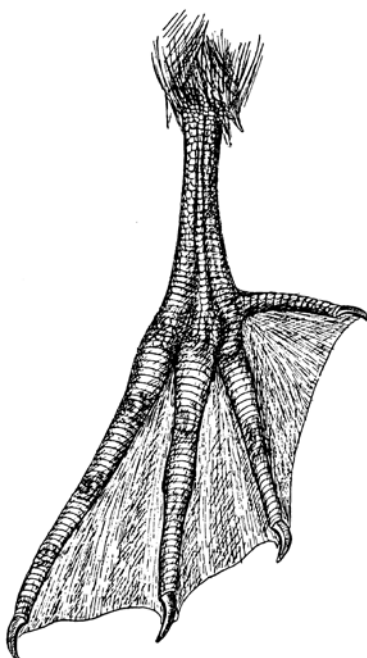
Metoder og materiale

Storskarven er en av våre største sjøfuglarter, ca. 80-100 cm lang og den har et vingespenn på 130-160 cm. Den tilhører pelikanordenen, og er en høyt spesialisert fiskespisende sjøfugl. Storskarven er den største arten i skarvefamilien, og ulike underarter er utbredt i Eurasia, Afrika og Australia (Cramp & Simmons 1977). Den søker næring nær bunnen og dykker vanligvis ikke dypere enn 10-15 meter. Storskarven spiser særlig torskefisk og tobis, men også en del mangebørsteorm og krepsdyr (Bustnes et al. 1997), og har veldig fleksible furasjeringsområder, hvor de bruker grunnere områder hvor den har kontakt med bunnen (bentiske områder) og pelagiske områder i sitt næringsøk (Grèmillet et al. 1996). Ved Chausey Islands i Frankrike er det vist at storskarven gjennomfører 60% av dykkene sine i bentiske (dvs. ved bunnen) områder, 11% i pelagiske (dvs. åpne vannmasser) områder, mens 29 % av dykkene foregår i det som kan karakteriseres som fjærområder. I Norge hekker storskarven i kolonier langs kysten

fra Frøya i Sør-Trøndelag til Sør-Vanger i Finnmark (for eksempel Røv og Strann 1986). I Sula/Kya-området hekket i 2001 ca. 1250 par med storskarv (Lorentsen 2001) fordelt på 8 kolonier.

Undersøkelsene ble utført i gruntvannsområder i Kya-Sula området (63° 50' N 08° 20' Ø) i Frøya Kommune i Sør-Trøndelag fylke. Området er preget av øyer, holmer og skjær i retningene sør og øst, mens det nord og vestover er åpent farvann ut til horisonten. Området har store gruntvannspartier hvor dybden er mindre enn 30 m, og disse er gjennomskåret av undervannsdaler med dybder på 100-150 m.

I 2001 ble fem voksne storskarver fanget ved bruk av radiostyrte klappfeller som ble plassert over reirene (Grèmillet & Wilson 1998) (ett av individene mistet senderen etter en ukes tid). De ble påsatt radiosendere av typen Biotrack TW-3 (40mm lang, 20mm bred, 15mm høy, vekt 20g). Senderne ble festet til fuglenes to midtre halefjær med 2 kabelstrips, og vil derfor falle av i forbindelse med fuglenes myting senere på høsten. Batterienes levetid var ca. 40 døgn

fra de ble aktivert. De radiomerkede fuglene ble peilet mer eller mindre kontinuerlig i feltperioden. Beiteområdene (radiosignalene forsvinner når fuglene dykker) ble kartlagt ved hjelp av krysspeiling fra to peilestasjoner, en plassert på Sula og en på Lille Sula, ca. 2 km fra hverandre. Resultatene fra radiopeilingene ble lagret kontinuerlig på en Husky Hunter Field Computer og overført til en bærbar PC etter at dagens radiopeilinger var over.

Sommeren 2000 ble tareforekomstene i studieområdet kartlagt ved hjelp av videokamera (Lorentsen 2000). Det ble konstruert et nett av punkter med 300 meters mellomrom fra sørsiden av Sula og sørøstover til Humlingsvær og Kya. Punkter som havnet over dyp større enn 30 meter, ble automatisk luket ut, mens punktene som havnet i delvis tørrlagte fjærområder ble luket ut manuelt. De ulike habitattypene i hvert punkt ble gruppert etter prosentvis taredekning. Tareforekomstene ble inndelt i 5 kategorier (0%, 1-25%, 26-50%, 51-75% og 76-100% taredekning). Siden hvert enkelt punkt ble ansett å være representativt for taredekningen

Skarven har en spesiell fot som kalles årefot. Vi ser det er svømmehud mellom alle fire tær. Det er karakteristisk for pelikanfuglene. Her ser vi høyre fot av en skarv. Illustrasjonen er hentet fra "Norges Dyreliv", bd 2 (1948).

innenfor en rute på 300 x 300 meter ble det lagt en buffer med radius 150 meter rundt hvert tarepunkt. Ut i fra det resulterende kartet ble beitehabitater for storskarvene definert, uten at de nødvendigvis oppholdt seg rett over et tarepunkt som var filmet.

Fuglenes individuelle homerange (næringsøksområder) ble definert ved at det ble trukket en linje rundt fuglenes ytre dykkposisjoner. Arealet av homerange og andelen av tilgjengelige habitattyper innenfor homerange ble avlest ved hjelp av programmet ArcView. Arealet av tilgjengelige habitater ble beregnet ved at antall punkter ($300 \times 300\text{m} = 0.09 \text{ km}^2$) for hver av habitattypene (se under) ble summert. Arealet tilgjengelig for pelagiske dykk ble beregnet ved at det samlede areal av alle andre habitatstyper i homerange, samt arealet av holmer og skjær, ble trukket fra totalarealet av homerange. Avstandene mellom skarvenes kolonier og dykkposisjoner (flygelengden) ble målt ved hjelp av ArcView.

Dykkobservasjonenes avstander fra tarepunktene ble målt i ArcView, og beiteområdene ble kategorisert etter hvilke typer habitater de havnet over. Områdene ble definert som "tareskog", "tarekant", "ikke tare", "pelagisk" og betegner hvor skarvene dykket. Tareskog er definert som områder med tareskog klassifisert fra 1-100% taredekning. Tarekant er definert ut i fra dykk i avstander mellom 150-300 meter fra tareskogsområder. Ikke tare er områder grunnere enn 30 meter der det ikke ble påvist tare, dvs. 0% taredekning. Pelagiske områder er dypere enn 30 meter. Habitatet, dvs. forekomst av tare ble ikke undersøkt for de pelagiske områdene.

Resultater

Totalt ble det registrert 63 dykk innenfor homerange for de 4 individene. Dykkhabitater fordelt på fire habitattyper er framstilt i figur 1.

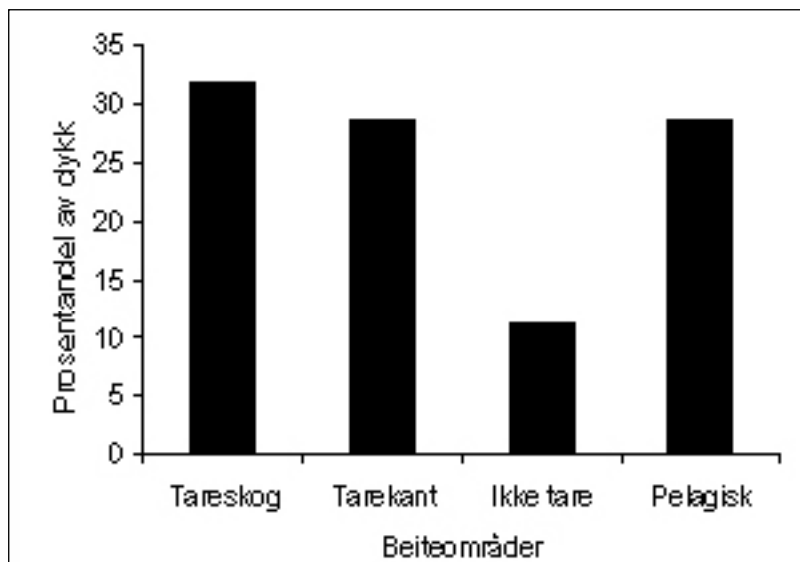

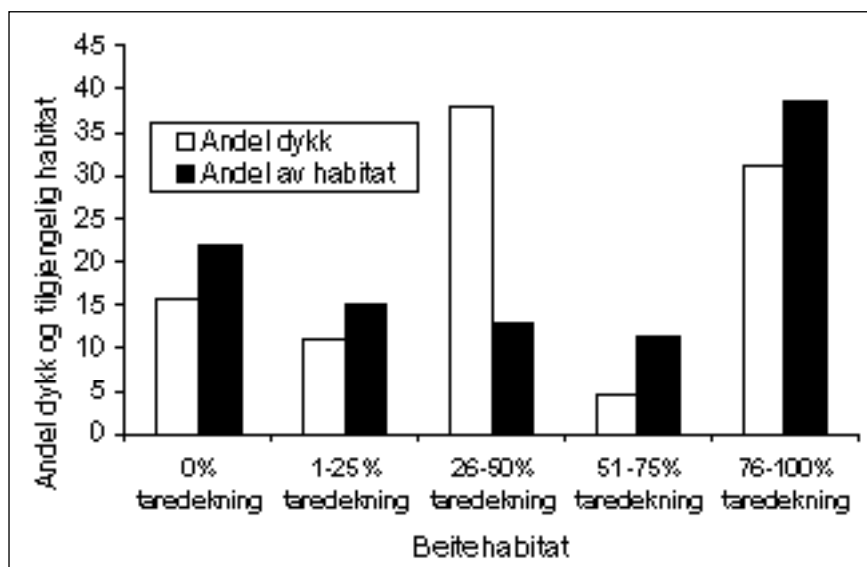
Fig. 1: Fordeling av beiteområder i homerange for alle fugler

Beitehabitater i forhold til forekomst av tare i homerange

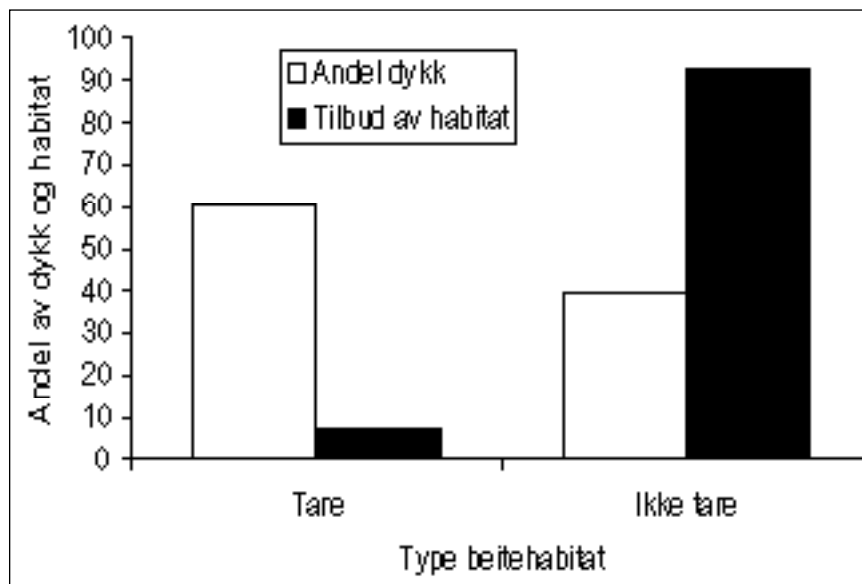
Andelen av dykk i de forskjellige habitattypene i forhold til tilgjengeligheten av områdene er vist i figurene 2 og 3.

Her ser vi en storskarvkoloni med store unger.
Foto: S-H Lorentsen

Figur 2: Beitehabitater fordelt på forekomst av tare.

Figur 3: Beitehabitater fordelt i områder med og uten tare.

Skarvene utførte 60,3% av dykkene i områder som inneholdt tareforekomster, mens 11,1% av dykkene skjedde i områder hvor vi sikkert kan si at det ikke fantes tare. De resterende 28,6% av dykkene skjedde i pelagiske havområder.

I områdene med lav taredekning (0-25%) og i områder med 51-75% taredekning hadde fuglene lavere dykkaktivitet enn forventet ut i fra tilgjengeligheten av disse områdene. Områdene med middels taredekning (26-50% taredekning) har 2,5 ganger så høy dykkaktivitet som forventet, og dykkaktiviteten tilsvarer omtrent forventet verdi i områdene med den høyeste taredekningen (76-100%). Fuglene utførte 73% av dykkene over områder med mer enn 25% taredekning.

En sammenligning av områder med og uten tare viser at i forhold til tilgjengeligheten av de to habitattype foretrakk storskarvene å beite i områder med tare (områder med taredekning 1-100%) (figur 3).

Diskusjon

Undersøkelsene sommeren 2001 viser at storskarvene i Sula hadde en klar preferanse for områder grunnere enn 30 meter som var dekket av tare,

noe som er i tråd med hva Røv et al. (1990) fant. Sammenliknet med undersøkelser fra Chausey Islands i Frankrike (Grémillet et al. 1998), viser undersøkelsene at storskarv i Sula/Kya-området i noe større grad benytter pelagiske områder i sitt næringsøk. Grunner til dette kan være topografiske forskjeller innenfor homerange mellom beiteområdene i Norge og Frankrike (Grémillet et al. 1999).

Storskarvene i Sula foretrakk områder med middels og høy taredekning. Dette kan skyldes at de foretrukne byttedyrene som storskarven tar er mer eksponert i forhold til områder med høyere taredekning (Sjøtun 1999). Resultatene gir oss grunn til å tro at storskarven i områder med lavere taredekning ikke kommer så overraskende på fisk, og derfor bruker disse områdene mindre hyppig. Hvis det mønsteret viser seg å være riktig kan man tenke seg at taretråling ikke vil ha særlig betydning for storskarvenes valg av beiteområder, i og med at taretråling vil fragmentere tette tareskoger. Dette vil imidlertid være avhengig av hvordan det går med næringsgrunnlaget etter taretråling, dvs. om tilgjengeligheten og forekomsten av fisk endrer seg etter taretråling, og det er foreløpig alt for

tidlig å trekke bastante konklusjoner om dette.

Det er fra før kjent at storskarv hovedsakelig dykker på dybder mellom 3-30 meter (Bustnes et al. 1997), noe som også dette studiet indikerer, med størstedelen av dykkene (71%), utført over områder grunnere enn 30 meter. Den resterende andelen ble utført i pelagiske områder, og sammenliknet med tidligere studier utført av Grémillet et al. (1998) fra Chausey Islands, er denne andelen forholdsvis høy.

Prosjektet fortsetter i 2002 og 2003 og forhåpentligvis vil man etter dette ha et mye bedre kunnskapsgrunnlag for å kunne forvalte storskarvbestandene langs norskekysten i forhold til inngrepsfaktorer som for eksempel taretråling.

Litteratur

- Bustnes, J. O., Christie, H. & Lorentsen, S.-H. 1997. Sjøfugl, tareskog og taretråling : En kunnskapstatus. NINA Oppdragsmelding 472: 1-43.
- Cramp, S. & Simmons, K. E. L. 1977. *The birds of the Western Palearctic, Vol. 1.* Oxford University Press. Oxford. 200-207.
- Fosså, J. H. 1995. *Forvaltning av stortare. Prioriterte forskningsoppgaver.* Havforskningsinstituttet, Bergen.
- Grémillet, D. & Wilson, R. P. 1998. *A remote- controlled net trap for ground-nesting cormorants.* Seabird 20: 44-47.
- Grémillet, D., Argentin, G., Schulte, B. & Culik, B.M. 1996. *Flexible foraging techniques in breeding Cormorants (Phalacrocorax carbo) and Shags (Phalacrocorax aristotelis): benthic or pelagic feeding?* Ibis 140 (1996) : 113-119.
- Grémillet, D., Wilson, R. P., Storsch, S. & Gary, Y. 1999. *Three-dimensional space utilisation by a marine predator.* Mar. Ecol. Prog. Ser. 183: 263-273.
- Lorentsen, S.-H. 2000. *Kartlegging av tareforekomster og storskarvbestander ved Sula, Frøya kommune, Sør-*

Taretråling og storskarv

Trøndelag fylke : Et forprosjekt sommeren 2000. NINA Oppdragsmelding 683.

• Lorentsen, S.-H., Bustnes, J. O., Grèmillet, D. & Sjøtun, K. 2000. Does kelp- trawling impact the spatial and temporal interactions between fish, seabirds and kelp forests? Prosjektsøknad til Norsk Forskningsråd.

• Lorentsen, S.-H. 2001. Det nasjonale overvåkningsprogrammet for sjøfugl. Resultater fra hekkesesongen 2001. NINA Oppdragsmelding : 1-36.

• Røv, N. & Strann, K.-B. 1986. The present status, breeding distribution, and colony size of the Cormorant (*Phalacrocorax carbo carbo*) in Norway. *Fauna Norv. Ser. C, Cinclus* 10: 39-44.

• Røv, N., Christie, H., Fredriksen, S., Leinaas, H. P. & Lorentsen, S.-H. 1990. Biologiske forundersøkelser i forbindelse med planer om taretråling i Sør-Trøndelag. NINA oppdragsmelding. 52: 1-20.

• Sjøtun, K. 1999. Kva inneber taretrålinga for fisken? *Fisken og havet*, særnummer 2: 82-86.

• Wanless, S., Bacon, P.J., Harris, M.P., Webb, A.D., Greenstreet, S.P.R. & Webb, A. 1997. Modelling environmental and energetic effects on feeding performance and distribution of shags (*Phalacrocorax aristotelis*): integrating telemetry, geographical information systems, and modelling techniques. *ICES J. Mar. Sci.* 54: 524-544.

Artikkelforfatterne:

Svein-Håkon Lorentsen er ansatt ved Norsk institutt for naturforskning, NINA. Adresse: Tungasletta 2, 7485 Trondheim.

Halvor Asper og Svein Hustrulid er studenter ved Høyskolen i Nord-Trøndelag. Adresse: Serviceboks 2501, 7729 Steinkjer.

Storskarvungen prøver å skremme bort inntrengere ved å skrike og true med det kvasse nebbet sitt.

Foto: JP Stav

Venner og fiender ut mot havet

av Torgeir Krokan

Nå har innbyggerne i de loddrette byene langs kysten flyttet inn. I bratte og utilgjengelige fjellsider langs kysten og på klippeøyver til havs finner vi dette lagdelte samfunnet. Fuglefjellene kan trygt kalles et av Europas mest spesielle naturfenomen. Tar man seg en tur til de største fuglefjellene, blir man imponert av at hver centimeter med ledig plass er utnyttet. På avstand kan fuglene se ut som den tetteste insektsverm, og det øredøvende lydinntrykket er mektig. I fuglefjellet dreier det seg om liv eller død.

Storskarv

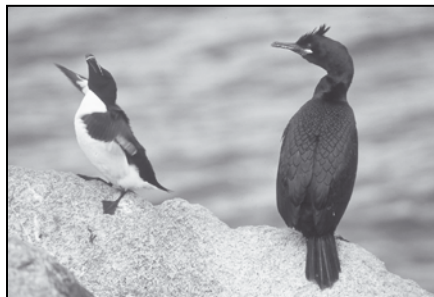
Den kvite lårflerken og det lyse partiet på hake og strupe er gode kjennetegn på storskarven. Storskarven kan sette seg for å hvile på både sjømerker, staker og trær. Den er svært utbredt og tilpasningsdyktig og kan i motsetning til toppskarven treffes i ferskvannsområder. Storskarven hører til blant mesterdykkerne blant fuglene, og det er blitt observert at den har svømt dobbelt så fort som en makrell som den forfulgte.

Toppskarv

Toppskarven finnes bare der det er friskt og klart sjøvann og den er svært sjelden i fjordene. Den foretar et par fisketurer om dagen og bedriver resten av dagen sammen med flokken på et skjær for å fordøye maten. At det oppholder seg skarv i et område er et tegn på at det er fiskerikt og de kan forfølge fiskestimer i en fast formasjon.

Om kvelden drar de flokkvis til egne overnattingsplasser hvor de sitter tause og av og til med løftede vinger. Havørnen er eneste trussel for toppskarven. Hvis det har etablert seg havørn i nærheten har det hendt at toppskarvkolonier har flyttet.

Alke

Alken kan legge sitt eneste egg i steinhuler eller på harde fjellet. Ungen vokser fort, er sterk og flink til å gjemme seg og etter bare tre uker lokkes den ut av reirplassen av foreldrene. Den godt isolerte fjærballen venter til det blir mørkt eller til sola er på sitt laveste med å hoppe. Den er ennå ikke flygedyktig, men lander mykt og springer til sjøen. Sammen med en av foreldrene svømmer den til havs og kan være lykkelig for at ingen måker var der. Andre farer som alken er arbar overfor er oljesøl og fiskegarn.

Lundefugl

Lundefuglen er den eneste alkefuglen som graver seg inn i jordbakken for å hekke. Fordi den legger egget innerst i jordganger som kan være 1-2 meter lange, er ungene stort sett trygge. Lunden er vår mest tallrike sjøfugl og av alle sjøfugler har lundefuglungene størst overlevelsessevne. Farene kan oppstå når foreldrene henter mat, da venter måkene og forsøker å rane fuglene når de kommer inn med fisk som henger som hvalrossbarter. Før hadde lundefangst stor økonomisk betydning på kysten, både på grunn av kjøtt, fjær og noe på grunn av eggene. I dag har lunden størst verdi i turistnæringen, den fine og rare "sjøpapegøyen" er en opplevelse å få være i nærheten av.

Teist

Den alkefuglen som vi ser mest av på kysten hele året er teist. Den er livlig, kjapp til å dykke og flyr fort. Havørn er ofte ut etter å ta den, men teista berger som oftest unna med sine lynsnare dykk og raske flukt. Noe som er typisk for teiste er at den stadig dypper nebbet i sjøen. Den har derfor fått tilnavnet "Per Drikkar". Teisten hekker i trange hulrom i ur og fjell.

Storjo

Storjoen er en utpreget "rovfugl" som hekker i sjøfuglkolonier hvor den gjør store innhogg i likhet med svartbaken. Den er omtrent altetende og tar både unger og egg fra både alkefugler og krykkjer. En stor del av føden består av mat som den raner fra andre sjøfugler. Den mestrer til og med et kunststykke som består i å angripe havsula i flukt. Selv om havsula er betydelig større, tar storjoen tak i halen eller vingene og får snudd den flygende på hodet.

Svartbak

Havørnen er "kongen", men når den er fraværende er svartbaken "en god nummer to" til å forsyne seg. Svartbaken er en altetende rovmåke som på få minutter er i stand til å utrydde et helt ærfuglkull. I fuglefjell har den spesialisert seg på å ta unger til andre sjøfugler og den tar også voksne lunder fra reirområdene som den kjapt ribber i fjæresteinene. Den patruljerer ellers fjærestrekninger etter åtsel, og fisk som holder til oppunder vannflaten er et lett bytte. De som driver garnfiske etter laks har ofte opplevd at svartbaken har vært å spist av fangsten. Tidligere var svartbaken viktig for kystbefolkningen fordi eggene ble brukt som mat. Men den var samtidig upopulær blant grunneierne av egg- og dunværene langs kysten. Svartbaken med sine grove skrik er en fugl som kystfolket kjenner godt.

Krykkje

Krykkja kommer nesten aldri innover land, men trives best med utsikt mot storhavet. Den gjenkjennes på sine svarte bein og den er den eneste blant måkene som har bare tre tær.

Krykkja er en typisk koloniruger som er i stand til å lime reiret til den minste fjellhylle. Den hekker i et samfunn som har en klar rangordning, der de eldste fuglene får de beste hekkeplassene som ligger tryggest i fuglefjellet. De eldre rutinerne parene har også en mer vellykket hekkesesong enn de unge nyetablerte. Veteranene starter sesongen tidligere og de legger flere egg. De unge må finne seg i en plass i ytterkanten til de har fått noen år på baken.

Havhest

Havhesten er svært klossete på land og velger reirplass gjerne 300 meter oppe i fjellsiden. Ytterst på en fjellhylle over havet blir det mest luft under vingene når den kaster seg ut av reiret. Men finnes det ingen fjellhyller kan den hekke på flat mark, da er den avhengig av utsatte områder med mye vind. Å komme seg på vingene kan også være problemfylt når den er l på havet etter å ha vært for grådig i matfatet. Hvis det mye mat, kan havhesten spise så mye at den ikke er i stand til å lette.

Alle bildene i artikkelen er tatt av artikkelforfatteren.

*Torgeir Krokan
Torvtaket 40
7075 Tiller*

Småstykker

Leserbrev og redaksjonelt

Kråker jaget skadd måse

1. Pinsedag (2001) la vi turen innom Rein kirke i Rissa. Da vi gikk ut av bilen, hørte vi et forferdelig lurveleven inne fra kirkegården. Ei fiskemåke hadde av en eller annen grunn blitt hengende fast med den ene vingen i ei greinkløft i et av de store trærne. To kråker sto oppe på greina og hakkete løs på den av alle krefter. Måken hang hjelpeløst fast, og det så ut til at de hadde som mål å ta livet av den. Etter en stund falt den ned på bakken under treet. Vi kunne se at hodet var helt rødfarget av blod, og den ene vingeknoken var fjærløs og blodig. Den kom seg fortumlet på beina, men kråkene var over den med en gang og hakkete på nytt løs på den.

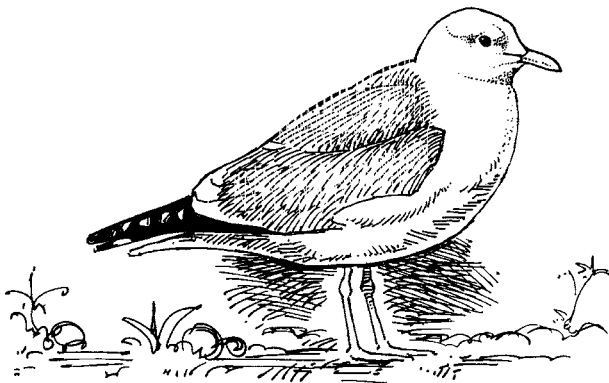
En stor måkeflokk hadde hele tiden kretset over tretoppene, og de var tydelig klar over hva som holdt på å skje med artsfrenden. Den skadde måken forsvarte seg så godt den kunne, og utrolig nok klarte den å lette. Kråkene fløy etter den, men da grep de andre måkene inn og prøvde å hindre dem i å få tak i den. Flyturen endte i første omgang nede ved kirkegårdsgjerdet, og da var kråkene over den igjen. Ingen av måkene grep inn så lenge den skadde måken satt på bakken, men da den klarte å lette nok en gang var de der igjen for å hindre kråkene i å tvinge den ned

på bakken. Dette gjentok seg flere ganger, og tilslutt var de ute av syne for oss.

Det som forbauset oss var hvordan kråkene samarbeidet om å ta måken. De angrep den fra hver sin side, og det kan nesten sammenlignes med hvordan rovdyr i flokk angriper sitt bytte. Det er jo vel kjent at kråka er åtseleter, men at de også så på den hjelpeløse måken som et lett bytte viser bare hvor nådeløs dyreverdenen kan være.

En kan også lure på hvorfor den store måkeflokken på 20- 30 stk. ikke grep aktivt inn for å hjelpe artsfrenden de gangene den satt på bakken.

Torgeir Aalberg

Tegning: Trond Haugskott

Stæren synger i september!

I begynnelsen av september hadde jeg gleden av å høre et foredrag av Otto Frengen om «Årets fugl 2001» - stæren. Han snakket blant annet om trekkvanene til denne fuglen, og nevnte at det var ikke uvanlig at stæren kom tilbake om høsten til fuglekassa stærpåret hadde brukt i hekkesesongen. Det var en siste visitt innom heimen før flukten ut av Gamlelandet.

Noen dager senere (11. september) gikk jeg ut om morgenen for å gå til min daglige dont. Da så jeg plutselig to stærer komme seilende over takmønet og fuglekassa, for deretter å sette seg på lysmasta. Det var akkurat som i april! Vel ute på veien så jeg den ene stæren fortsatt sitte på masta og kikke mot stærkassa på veggen. Jeg stoppet og ventet til et par biler hadde passert, for satt ikke stæren der og sang sine liflige toner? Jo, da! Stæren gjorde akkurat det Frengen hadde snakket om i foredraget sitt: Den satt og sang som om det skulle være en vårdag i april.

Vel, sangen var ikke så intens som i vår, og fjærdrakten var ikke så skinnende heller. For meg kom denne stæren med et løfte. Det kan være at både fuglen som sang og kaillskarven som hørte på, gledet seg til en ny vår!

PS! Nå skriver jeg 6. juni, og jammen sitter ikke stæren på mønet og synger for full hals igjen. Enda den har flygeferdige unger i kassa som til stadighet skriker etter mat, tar den seg tid til å prise det usedvanlig fine været vi har for tida. Når slutter stæren å synge, egentlig?

Jon Peter Stav

Mandarinanda på Nidarø

Jeg heter Emil Kristoffer Krokan og er 10 år og kommer fra Tiller i Trondheim. Min hobby er fugler, det har jeg holdt på med i 4 år.

Jeg og to kamerater skulle til Nidelva i Trondheim, for å se etter Mandarinand. Det var kameraten min som så den først, da jeg fikk se den trodde jeg ikke mine egne øyne. Jeg opplevde det som en drøm. Det var mitt første bilde med pappas fotoapparat.

Det var første gang jeg så den. Den fargerike mandarinanda hører hjemme i Asia. Den har også gjort forsøk på å hekke i Røros i somrene 1970 og 1971 som ikke gikk så bra. Arten er registrert mer enn femti ganger i vårt land. De fleste av mandarinendene kommer trolig fra Storbritannia der det nå hekker rundt 1000 par.

Tekst og foto: Emil Kristoffer Krokan

Fugler på frimerker

Vi som har fugler som hobby, har mange andre interesser også. Det er ofte slik at en hobby drar den andre med seg. Vi oppdager fort at alt har sin begrensning, både bruken av tid og penger. Kanskje finner vi ut at vi må vi gi avkall på et eller annet vi fort kommer til å savne. Eller må vi det?

Heldig vis er det slik at noen hobbyer lar seg kombinere. To hobbyer som lett kan forenes er hobbyene fugler og frimerker. Mange frimerkesamlere må finne seg i å slutte med å samle på alt. Det er som ellers at begrensningens kunst er nødvendig, både økonomisk og tidsmessig. Løsningen er for mange frimerkesamlere å begynne å samle frimerker tematisk. For oss fugleinteresserte er fugler på frimerker en kombinasjon som kan være en god løsning.

Om vi ser på frimerker som er utgitt i Norge, er det ikke så overvett

mange som har gode avbildninger av fugler. Skal vi være litt streng, er det ikke før i 1956 at vi fikk våre første ordentlige fuglefrimerker. Før den tid kom noen stiliserte freds- og brevduer. Den 30. oktober det året ble det utgitt to frimerker i forbindelse med "Norden Dag". Det postale samarbeidet i Norden var 100 år, og de fleste Norden-foreningene 50 år. Vi fikk fellesutgivelser av dette frimerket i de 5 nordiske landene. Motivet viser fem flygende sangsvaner, og er fra den danske forfatteren Hans Hartvig Seedorf Pedersens dikt *Svanerne fra Norden*.

I Norge ble det utgitt to frimerker med verdiene 35 øre og 65 øre, henholdsvis karminrød og matt blå. Frimerkekunstneren var *Viggo Bang*.

Rosa hettemåker på Nidarø

Det var mange som fikk med seg mandarinanda på Nidarø, men det var sikkert enda flere som ikke fikk sett den. Undertegnede havnet i den siste kategorien, men jeg fikk et annet merkelig syn den 7. april: Flere hettemåker ved Nidarøhallen (5-6 stykker) hadde et sterkt anstrøk av rosa i fjædrakten! Foran på brystet var fargen nesten som på en flamingo. Jeg kan ikke huske å ha sett hettemåker med slike farger. Er det andre lesere som har opplevd noe lignende?

Jon Peter Stav

Et nytt fugletrekk oppdaget

Svært mye tyder på at det foregår et langt mer betydelig fugletrekk mellom Trøndelag og Bottenhavet enn vi hittil har vært klar over.

En tjeldflokk som består av flere hundre individer har slått seg ned på iskanten i Selbusjøen. Oppdagelsen av så store flokker av både tjeld og storspove i Selbusjøen langt ut i april kan ikke forklares på annen måte enn at det foregår et hittil ukjent fugletrekk fra Trøndelag til Bottenhavet. Bl.a. tjeld og storspove trekker østover fra Trondheimsfjorden og inn i Sverige.

Våren 1969 oppdaget biologene Alv Ottar Folkestad og Arne Moksnes at flokker av ærfugl i kveldingen lettet fra Trondheimsfjorden ved Stjørdal og satte kursen østover. Det er senere fastslått at Trondheimsfjorden virkelig er overvintringsområde for ærfugl som hekker lenger øst, ved Bottenhavet, Bottenviken og Kvit-sjøen.

Flokker av tjeld

I de senere årene har ornitologen Georg Bangjord spekulert mye på hvorfor det utover våren kan observeres store flokker av tjeld i Gaulosen og i de østlige delene av Selbusjøen. Flokkene opptrer så sent at det ikke kan dreie seg om fugler som skal hekke i Trøndelag, ganske enkelt fordi de trønderske hekkefuglene kommer tidligere og allerede har fordelt seg parvis i sine hekkeområder.

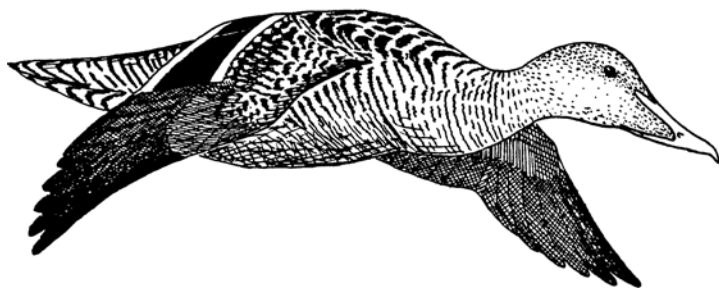
- Den tanken har derfor streift oss at tjeldflokkene som opptrer fra slutten av mars og utover i april må være fugler som hekker annet sted, sier Bangjord. - Det er da knapt andre muligheter enn at disse fuglene må trekke østover, men noe bevis for dette har vi ikke hatt. Mistanken har imidlertid økt etter at vi også sent på høsten, i slutten av september og i oktober, har oppdaget tjeld i Selbu. De forholdsvis få parene av tjeld, ca. 25, som hekker i Selbu har da lenge vært borte - de forlater hekkeområdet straks ungene blir flygedyktige og er helt forsvunnet i begynnelsen av august. Så hvorfor skulle det så plutselig dukke opp tjeld igjen to

måneder senere? Svaret må være at dette er fugler som kommer trek-kende østfra.

- Det kan overhodet ikke herske tvil om at fuglene fløy østover, og målet kan ikke ha vært noe annet enn Bottenhavet, sier Bangjord, og antar at følgende hadde skjedd: - Fuglene har trolig kommet direkte fra overvintringsquarteret i Storbritannia til Gaulosen. Etter mellomlanding og rasting har de så tatt til vingene igjen for å forsette østover. Den aktuelle dagen var det imidlertid tungt vær, med lavt skydekke og regn. De har derfor gått ned igjen på Selbusjøen for å vente på bedre forhold, som det også ble mot kvelden. Normalt flyr de sannsynligvis Gaulosen-Bottenhavet i ett strekk.

En rekke arter

Et trekk østover fra Trondheimsfjorden mot Sverige og Bottenhavet gjelder trolig ikke bare tjeld. 108 storspover i Selbu 19. april for to år siden indikerer for eksempel at også denne arten trekker fra Storbritannia via Trøndelag til Bottenhavet og

Bottenviken. Fugler som hekker i Norrbotten lengst nord i Bottenviken, er blitt ringmerket med fargeringer. Man har trodd at disse fuglene trekker sørover langs svenskekysten for så å dreie vestover til vinterkvartene i nordsjølandene, men ingen av de merkede fuglene er gjenfunnet eller observert i Sør-Sverige. De er imidlertid blitt funnet i Storbritannia, og de må da høyst sannsynlig ha kommet dit via en annen vei.

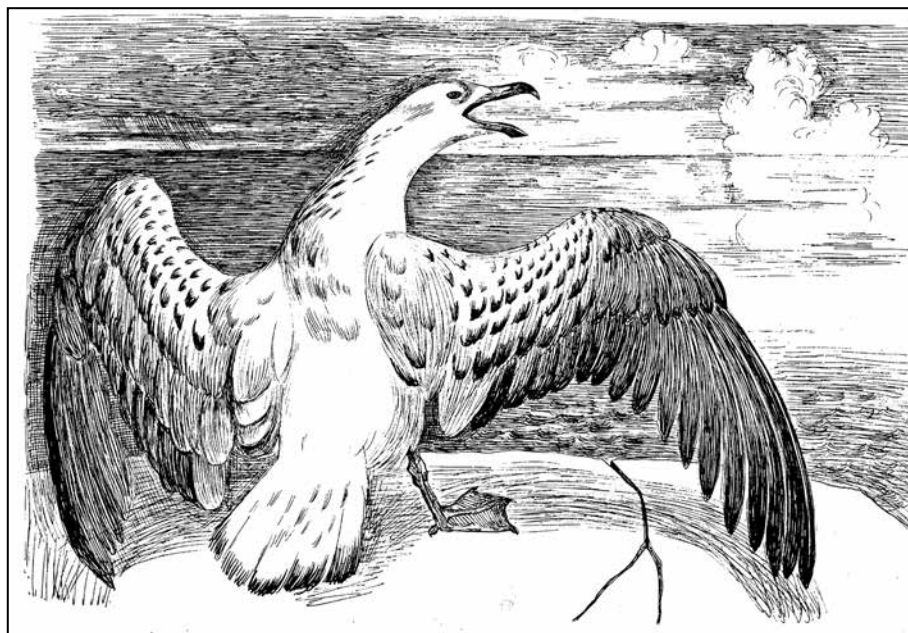
Andre arter som muligens følger samme trekkroute er flere vadefuglarter - steinvender, sandlo og myrsnipe - og andefugler som havelle, svartand og sjøorre. Steinvenderen hekker i Norge bare langs kysten, men er funnet i Selbu i midten av mai, noe som i høy grad indikerer et trekk.

Stor betydning

- Ennå gjenstår mange undersøkelser før vi kan si noe mer om dette antatte trekket, men indikasjonene begynner å bli så mange at vi er temmelig sikre på at Trondheimsfjorden har betydning som mellomstasjon i trekktidene for fugler fra et temmelig stort geografisk område. Dette betyr at våtmarkene langs fjorden ikke bare er av nasjonal, men internasjonal betydning. Det samme gjelder også en del våtmarkslokaliteter i innlandet, eksempelvis Neas utløp i Selbusjøen. Det er av største viktighet at disse områdene ikke blir ødelagt, for uten rasteplasser vil heller ikke dette fugletrekket være mulig, sier Georg Bangjord.

Tekst: Karl H. Brox

Nyheter fra adressa.no 28. april 2002

Ridley Borchgrevink: Ung havmåke

Havets herskere

Folk som bodde ved kysten i Normandie i Frankrike trodde før at det var måkene som var havets herskere. Når stormen begynte å hvine mens mennene var ute på havet og fisket, tok kvinnene på seg sine vakreste klær. Etterpå klatret de opp på en klippe ved havet, strakte armene ut og sang: "Måker, måker, måker grå.

La meg min kjæreste tilbake få!" Da håpet de at mennene og båtene skulle greie seg i stormen og komme velberget tilbake.

Falk, B. & Kallenberg, L.: "Barnas fuglebok"

Fant døde lundefugler i fjæra

Over 60 lundefugl ble i går funnet død i Trondheimsleia på Hemnskjel. Statens Forurensingstilsyn er koblet inn i saken.

- Jeg reagerte på at så mange lundefugl, måker og skarv lå død i strandkanten, sier Jan Letnes, som i går varslet om funnene på Hemnskjel. Han fant også død fugl lenger ute, på Hitra. Letnes har sikret noen av fuglene, og miljøvernavdelingen i fylket vil i morgen hente disse for senere undersøkelser. Lundefuglen er en alkefugl som hekker i fuglefjell - og disse som er funnet skulle kanskje hekke ved Runde på Sunnmøre i mai.

- Det virker veldig rart. Foreløpig er det vanskelig å forklare hvorfor så mye lundefugl har drevet inn i vårt område når det ikke er funnet rester av olje på noen av fuglene, sier Knut Hellandsjø, nestleder i Norsk ornitologisk forening i Sør-Trøndelag.

Han håper i det lengste at disse fuglene ikke representerer en større gruppe som har lidd sammen skjebne.

- Lundefugl observeres sjelden så langt inne i våre kyststrøk. En forklaring kunne være at de har drevet inn fra havet, men vindretningen har jo vært sterk sørvestlig. Fuglene kan ha manglet mat og sultet, men hvis måker er blant de døde fuglene faller

også denne teorien. Måker er flinke til å skaffe føde, sier han, og oppfordrer alle til å melde fra om de ser mer død fugl langs kysten.

- Vi har ikke fått melding om noen oljeutslipp i området, sier Ove Njøten, vakthavende i Statens Forurensingstilsyn (SFT).

På grunn av ferie var det vanskelig å få eksperter på banen langfredag, og SFT har godtatt Fylkesmannens miljøvernnavdelings beslutning om å vente med videre undersøkelser til tirsdag etter påske.

- Ørland radio er kontaktet og vil varsle oss dersom de hører om liknende observasjoner. Brannvesenet i Kristiansund har ikke fått inn noen meldinger om død fugl i sitt distrikt. Foreløpig må vi bare avvente situasjonen, sier Njøten.

Lundefugl er et sjeldent syn ved Hemnskjel. I går fant Jan Letnes rundt seksti av arten døde i fjæra.

Tekst: Ingeborg L. Refsnes
30. mars 2002 <http://www.adressa.no/>

• NINAs konklusjon på hvorfor så mange lundefugl ble funnet døde i påsken er at de var utsultet. Men hvorfor de ikke hadde kunnet ta til seg næring vet man ikke.

For å kunne si mer om dette måtte man ha levende lundefugler å studere, men ingen slike ble innbrakt.

Fra NOF-ST 's nettsider.

Lundefugl-mysteriet

Ved påsketider skjedde det en mystisk lundefugl-død langs kysten av Trøndelag. Det ble lansert flere teorier om hva årsaken eller årsakene til denne tragiske hendelsen kunne være. Fuglene kunne ha vært utsatt for sterk storm som har ført dem på avdrift bort fra sitt opprinnelige næringsområde. Fuglene hadde derfor sultet i hjel. Andre teorier var at en manetart hadde forgiftet fuglene.

Utvikler beredskapsplaner

Statlige miljøorganisasjoner skal utvikle et beredskapsprogram som skal hjelpe til og håndtere saker som lundefugldøden på trøndelagskysten. Fylkesmannens miljøvernnavdeling har i dag diskutert lundefuglsaken med Direktoratet for Naturforvaltning, Statens forurensingstilsyn SFT og NINA.

Lundefuglen har i mange år hatt dårlige hekkesesonger. Det er satset store ressurser på å finne ut hva som egentlig skjer med lundefuglbestanden.

Foto: Samfoto/Pål Hermansen NN

Svar etter hekkesesongen

Direktoratet og SFT vil gå videre for å se hvordan man skal løse tilsvarende problemstillinger i fremtiden. Det endelige svaret på hva som skjedde med flere hundre lundefugl som ble funnet døde og avmagrede vil være klart etter at hekkesesongen på Røst og Runde er avsluttet.

-Det finnes planer for hvordan man skal håndtere situasjoner der fugl skades av olje og oljesøl. Lignende program kan også utvikles for den type fugledød vi var vitne til på trøndelagskysten rundt påsketider, sier rådgiver hos fylkesmannen, Åge Tørris Ekker.

LIERNE: Den radiomerkede Arvaslibinna med tilhold i Lierne har fått avkom. Fødselen er den andre dokumenterte bjørneynglingen i Midt-Norge siden bjørnen ble fredet her til lands i 1973.

Det var natt til onsdag i forrige uke at feltassistenter fra Fylkesmannens miljøvernnavdeling klarte å lokalisere Arvaslibinna med to bjørnunger utenfor hiet hun laget seg i Lierne i fjor høst. Feltassistent Even Bjørnes og to kolleger peilet mor og unger på 400 meters hold.

- Det vi observerte var to bjørnunger utenfor hiet som lekte med hverandre ute på en snøfleck med moren som tilskuer, sier Bjørnes. Mer ønsker han ikke å si om saken.

Den første registreringen av ynglende bjørn i Midt-Norge skjedde i 1998 da moren til Arvaslibinna - Sørlibinna - fødte et kull på tre bjørner. Også den fødselen skjedde i Lierne.

Spreke smårollinger

Sannsynligheten er stor for at den ene av ungene til Arvaslibinna er en hunn. I prosjektet «Bjørn i Nord-Trøndelag» er hovedfokus satt på å følge opp innvandring og etablering av binner i kjerneområdet. Dersom det viser seg at en av ungene er en hunnbjørn, skal dyret etter planen bli radiomerket neste vår.

Viltforvalter Paul Harald Pedersen er glad for at Arvaslibinna har blitt mor i en alder av fire år.

- Med tre generasjoner radiomerkede hunnbjørner vil vi tilegne oss stor kunnskap om oppbyggingen av bjørnebestanden i kjerneområdet i Nord-Trøndelag, sier Paul Harald Pedersen. Han kan berette om to tilsynelatende sunne bjørnunger og en mor i svært godt hold.

- Så lenge ungene ikke er avmagede og små, er sannsynligheten stor for at de lever opp, sier Pedersen.

Vil vekke reaksjoner

Hvem som er far til de to nøstene som ble observert lekende på en snøfleck i forrige uke, vil forbli en hemmelighet. Beilerne til Arvaslibinna kan ha vært mange.

- Det vi vet er at binna både var i Lierne og Jämtland under brunstperioden i fjor sommer. I de aktuelle områdene var det flere hannbjørner, sier Paul Harald Pedersen.

Nyheten om at Arvaslibinna har ynglet, vil bli møtt med blandede reaksjoner i Lierne - bjørnekommunen fremfor noen i Nord-Trøndelag. I fjor resulterte binnas aktivitet i sauebesetningene i Lierne til flere døde sauer og mye avissskriverier. Frem til midten av september i fjor var det funnet 154 sauekadavre i Lierne der bjørn var antatt skadevolder. 40 av kadavrene ble funnet i områder der Arvaslibinna oppholdt seg. Hvor mange av disse som faktisk ble revet av Arvaslibinna er ikke kjent. Men det er påvist at hun drepte minst 12 sau innenfor gjerde i utmark i løpet av fjoråret.

Tekst: Knut Okkenhaug 14. mai 2002
<http://adressa.no>

Det unyttige ugraset

Folk flest liker ikke løvetannblomster i det hele tatt. De synes planten ødelagget pletter og at den er stygg og unyttig. Men før i tida var det ikke slik. Folk likte den fordi den var nyttig. Det var mye en kunne bruke løvetann til.

Unge jenter som ville gjøre seg pene for eksempel, klarte seg ikke uten løvetann. De presset ut saften og vasket seg i ansiktet med den. Da fikk de fin og myk hud, og alle kviser ble borte.

Hvis ei jente var forelsket hendte det også at hun grov opp løvetannrøtter. Disse røttene trådde hun på en snor og hengte dem rundt halsen. Da skulle øynene begynne å glitre så vakkert. Nå ville nok gutten begynne å bry seg om henne.

Falk & Kalleberg: Barnas flora

Bamsen og binna skaper debatt over det ganske land, i alle fall hver vår når det er tid for at bjørnen forlater hiet og sauene skal ut på beitet. Bjørnen er et rovdyr, men kosten er allsidig. Bildet er hentet fra "Norges Dyreliv" (1947).

Rotenonbehandling i seks vann i Bymarka

Formannskapet i Trondheim har vedtatt at det skal gjennomføres rotenonbehandling i seks vann i Bymarka. Bakgrunnen er ønsket om å verne drikkevannskilden Jonsvatnet. Problemet er morten. Fagkunnskapen viser til at fiskearten mort kan påvirke vannkvaliteten på en negativ måte. Det er dokumentert at mort fins i seks lokaliteter i Bymarka i Trondheim. Det er Kobberdammen, Baklidammen, Theisendammen, Haukvatnet, Lianvatnet og Kyvatnet. Dette er ikke vann som har direkte forbindelse med Jonsvatnet, men politikerne i Trondheim frykter at med mort i så store mengder i omkringliggende vann, kan arten lett bli introdusert også i Jonsvatnet.

- Undersøkelser og registreringer i disse vannene gir grunnlag for bekymring for at det på sikt vil skje en negativ utvikling i den økologiske tilstanden og vannkvaliteten i

Jonsvatnet dersom morten skulle bli introdusert, sier Terje Nøst i miljøavdelingen i kommunen. Han har vært med på å lage rapporten om rotenonbehandling. Han sier at faren for spredning av mort til Jonsvatnet har økt de siste årene.

- Flere vann har fått svært tette be-stander og morten er lett å fange og transportere til andre vassdrag, sier Nøst. Etableringen av mort i Midtidammen ved Jonsvatnet på 90-tallet, skremte fagfolkene.

- Dette viste at spredningsfaren av mort var reell, sier Nøst. Midtidammen ble rotenonbehandlet i 1998, og tiltaket blir betegnet som vellykket. Behandlingen av de seks vannene skal skje i august i år. Men allerede i juni/juli vil det skje en omfattende nedtapping, og vannene vil bli liggende som stygge krater helt til behandlingen er gjort og vannene igjen kan demmes opp. Rotenonbehandling vil kombineres med nødvendig vedlikeholds- og damsi-

kringsarbeid. Det legges heller ikke skjul på at behandlingen vil være et betydelig kultiveringstiltak i forhold til sportsfiske i Bymarka.

- Vernet av drikkevannskilden er det vesentlige. Men reetablering av ørret i vannene er et poeng som jeg tror friluftinteresserte folk i Trondheim vil sette pris på, sier Thorbjørn Bratt (V) som har vært kritisk til forvaltningen av fiskevannene i Bymarka. Etter rotenonbehandling til sommeren, vil det bli satt ut fisk slik at det allerede neste år vil være mulig å fiske i de seks vannene. Rotenonbehandling forutsetter godkjenning fra Direktoratet for Naturforvaltning og Statens Forurensingstilsyn (SFT).

Bellona positive til Rotenon

Det blir stygt, ja, men for miljøet er det ingen katastrofe med tapping og rotenonbehandling i Bymarka. Det mener miljøstiftelsen Bellona. Bellona er lite oppskriftsmessig ikke snare til å fordømme planene om å tappe seks av Bymarkas vann for så å behandle dem med Rotenon. Faktisk mener fagmedarbeider Marius Holm i miljøstiftelsen at det ikke er noen grunn til å være redd.

- Jeg tror ikke det er noen negative miljøkonsekvenser på sikt etter behandlingen, sier han til adressa.no. Rotenonbehandling i vassdrag har vært kritisert for å være lite effektivt. Men i vatn og dammer på Hardangervidda har erfaringene vært gode, mener Holm.

- Ettersom vannet tappes ut på forhånd, trenger man bare en liten dose Rotenon. I løpet av 1-2 år er arter som hører naturlig hjemme i vannet tilbake.

Holm understreker at en nøye vurdering bør gjøres før rotenonbehandling settes i verk.

- Det er jo ikke noen fordel å bruke gift i naturen dersom det ikke er nødvendig. I dette tilfellet er man redde for at morten skal spre seg til

drikkevann, og det er klart det vil være ødeleggende. På den andre side er sannsynligheten for spredning er liten. Men farlig eller ei, Holm skjønner godt at folk kvir seg for sommerens tapping.

- Estetisk vil det selvsagt være håpløst, med tomme vann og død fisk på bunnen.

Turistforeningen aksepterer tømning

Dette kunne vært en kilde til bekymring for turfolket i Trondheim, men Turistforeningen i Trondheim protesterer ikke på kommunens vedtak.

- I denne saken må vi ha tillit til at de som vurderer denne saken har gjort jobben, sier daglig leder Frode Bergrem. Han er klar over at det blir stygt først, men håper tømningen av vannene blir til det beste for alle til slutt.

- Hvis tiltaket fører til at folk om en stund kan sitte ved bredden og fiske småørret i solnedgangen, må vi akseptere det. Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag har ikke engasjert seg i denne saken, forteller fylkesleder Ottar Michelsen.

- Her hadde kommunen bestemt seg på forhånd, så vi har ikke brydd oss så mye med det. Michelsen understreker likevel at Naturvernforbundet er generelt skeptiske til Rotenon.

- Det heter seg at Rotenon brytes ned raskt, men en del stoffer som giften blandes med forsvinner ikke like lett. Mye tyder på at de ikke er så ufarlige som det påstås, hevder Michelsen. Han mener derfor at myndighetene må være forsiktige med bruk av Rotenon, særlig i områder der folk ferdes og bader.

Tekst: Tone Almhjell, 15. mars 2002
<http://www.adressa.no>

Kurt Oddekalv i Norges Miljøvernforbund kaster seg nå inn i kampen mot den planlagte rotenonbehandlingen av seks vann i Bymarka i Trondheim.

I et brev til miljøvernminister Børge Brende (H) ber Oddekalv om at det ikke må bli gitt tillatelse til rotenon i de populære vannene i Bymarka i Trondheim.

Oddekalv viser til at Norges Miljøvernforbund (NMF) i en årrekke har arbeidet for å få stoppet bruken av det han karakteriserer som «miljøcocktailen som går under det villedende navnet rotenon».

- Sannheten er at kun 2,75 prosent av blandingen som skal brukes i Trondheim, er rotenon. Resten er en ufyselig blanding av flere løsemidler og giftstoffer som er tilsatt for å styre virkningen av rotenon, skriver Oddekalv i sitt brev til miljøstatsråden.

Miljøvandalisme

- Det er en grov miljøvandalisme som nå planlegges i Bymarka, og dette må stoppes. Disse vannene representerer et artsmangfold som aldri vil bli erstattet etter en rotenonbehandling, påstår Oddekalv.

Han viser til at en mengde undersøkelser har påvist at artsmangfoldet går dramatisk ned etter slik behandling og at en del arter aldri kommer tilbake. Oddekalv påstår at bak ønsket om å få bruke giftene står ønsket om rene ørretvann uten mort, gjedde og sik.

- Er det en slik verden vi ønsker, hvor mennesker går inn og utrydder arter fordi vi synes ørret smaker bedre enn gjedde og sik, spør Oddekalv retorisk.

Det er Trondheim kommune som har søkt om å få rotenonbehandle de seks vannene i Bymarka. Det dreier seg om Theisendammen, Baklidammen, Kobberdammen, Kyvatnet, Lianvatnet og Haukvatnet. Nedtap-

pingen av de første vannene skal etter planen skje allerede i løpet av en måneds tid. Hovedårsaken er å verne drikkevannskilden Jonsvatnet mot morten som har invadert de seks vannene som nå skal behandles. Det er hevdet at mort i Jonsvatnet vil forringe drikkevannet og dette vil man forhindre gjennom rotenonbehandling av disse vannene.

Oddekalv kritiserer Trondheim kommune nord og ned og for å ha lite kompetanse om vannøkologi som i det hele tatt søker om slik behandling.

- Man har blindt slukt alt Direktoratet for Naturforvaltning har kommet med når det gjelder giftighet av stoffene, nedbrytningstid og konsekvenser for vannøkologien, mener Oddekalv.

Hormonhermere

Norges Miljøvernforbund legger vekt på at det ikke er oppgitt hvilken giftblanding som er tenkt brukt i Trondheim. Oddekalv viser til at det i Lærdalselven i 1997 kun ble brukt en blanding med fem prosent av plantegiften rotenon, men at det ble brukt en rekke andre løsemidler og andre giftstoffer - blant annet det kjente

hormonhermende stoffet nonofenyl. I følge Oddekalv fører dette stoffet til redusert eggutvikling, tilvekst og reproduksjon hos fisk. Det hevdes også at nonofenyl er bioakkumulerende og brytes langsomt ned. Giftblandingen fra Lærdalselven er nå forbudt, men Oddekalv mener at det nå er utarbeidet en ny giftblanding som man ikke kjenner virkningen av.

- Flere av stoffene i den nye blandingen har lignende effekter som nonofenyl, sier Oddekalv.

I sitt brev til Brende peker han på usikkerheten omkring nedbrytningstiden for giftblandingen.

- Nedbrytningshastigheten er beregnet under laboratorieforhold ved 25 grader. Det er åpenbart at temperaturen i disse vannene er betydelig lavere, trolig rundt fire grader store deler av året. Nedbrytningstiden vil derfor trolig være opp til flere år, mener Kurt Oddekalv.

Tekst: Stein Bjøru

8. april 2002 <http://adressa.no>

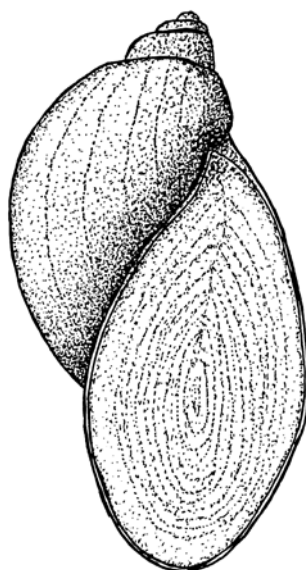
SISTE!

Trondheim kommunes prosjekt der seks vann i Bymarka skulle behandles med rotenon for å bekjempe mort, er utsatt til neste sommer.

-Vi har fått beskjed fra Fylkesmannen om at saksbehandlingen vil ta så lang tid at det ikke lar seg gjøre å komme i gang i sommer, sier prosjektleder i kommunen Terje Nøst.

Det er Direktoratet for Naturforvaltning, Statens Forurensningstilsyn og Norges Vassdrags- og Energidirektorat som skal godkjenne tiltaket. Nøst sier at kommunen legger opp til å gjennomføre tiltaket sommeren 2003.

Adresseavisen 22.05.2002

Damsnegla er et dyr som tåler rotenon dårlig.

Jeg hater måker...

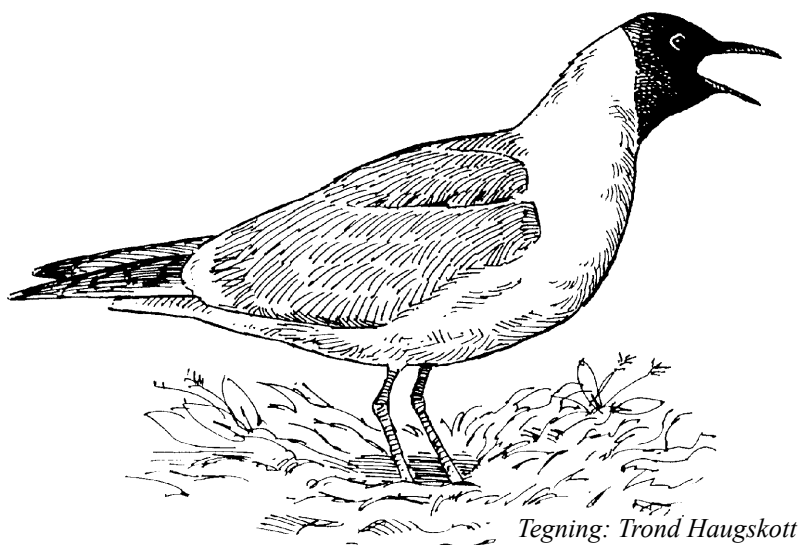
Folk som har flyttet inn i nye leilighets-komplekser langs havnene i Trondheim protesterer mot både måkeskrik og båttrafikk. Både byggesakskontoret og Trondheim havn har fått en rekke klager på det beboerne oppfatter som sjenerende støy, melder NRK. Beboere i mange av millionleilighetene langs kanalen og Nidelva, på Ilsvikøra og Nedre Elvehavn fortviler over fugleskrål og støy fra trafikken langs kaiene. Havnedirektør Wollert Krohn-Hansen kan likevel ikke love at måkene

kniper igjen nebbet og at båttrafikken blir stanset.

- Her driver vi næring og i perioder er det trafikk døgnet rundt. Vi skal fortsatt holde oss innenfor akseptable normer for støy, men båttrafikk blir det ikke slutt på, sier Krohn-Hansen til NRK. Han tror beboerne ikke har tenkt over sitt nærmiljø når de har kjøpt seg en sentrumsnær leilighet på havna. Mange veletablerte og godt voksne folk selger gjerne eneboligen sin i villastrøket og kjøper en leilighet med sentral beliggenhet.

- Det er flott å bo sentrumsnært med spaseravstand til kulturliv og kafeer. Men mange tenker ikke over ulempene av å bo i sentrum, sier havnedirektør Wollert Krohn-Hansen. Bygningssjef Bente Haugrønning bekrefter at beboere klager og forventer at omgivelsene skal senke volumet, men i likhet med havnedirektøren beklager hun, men mener folk som bor i sentrum må regne med litt støy.

*Tekst: Kari Hovde, 19. april 2002
<http://www.adressa.no>*

Tegning: Trond Haugskott

Her ser du en ekte svømmefot, slik som måkene (unntatt krykkje) har. Se forskjellen på denne og skarvefoten på side 5.

***Hettemåka** er en fugl som blir lagt merke til i bybildet. Til måke å være er den lita og kvikk, og lager mye lyd. Noen vil kalle det støy... I byen lever hettemåka et godt, men risikofyllt liv. Fuglen setter seg ned midt i trafikken dersom den tror det er en godbit å hente. Det er mange godbiter som tilbys byens måker, særlig på sene vår- og sommerkvelder. Når kinoene og utestedene stenger, er det mange nattevandrere som føler sulten gnage. Kiosker og boder er matstasjoner på vei hjem. Det er nettopp det hettemåka venter på. En nattevandrer er gjerne raus med både pølsesnabber og franske poteter. Ahh.. Godt å være hettemåke i byen!*

Mange dyr har en særlig evne til å tilpasse seg menneskelig liv og virke. Det er dokumentert at selv i storbyer kan vi finne dyrearter som vi først og fremst forbinder med villmarka.

I *Adresseavisen* kunne vi i mars lese en dramatisk historie om "Mord og middag på åpen gate". Hovedpersonene var hønehauken og bydua.

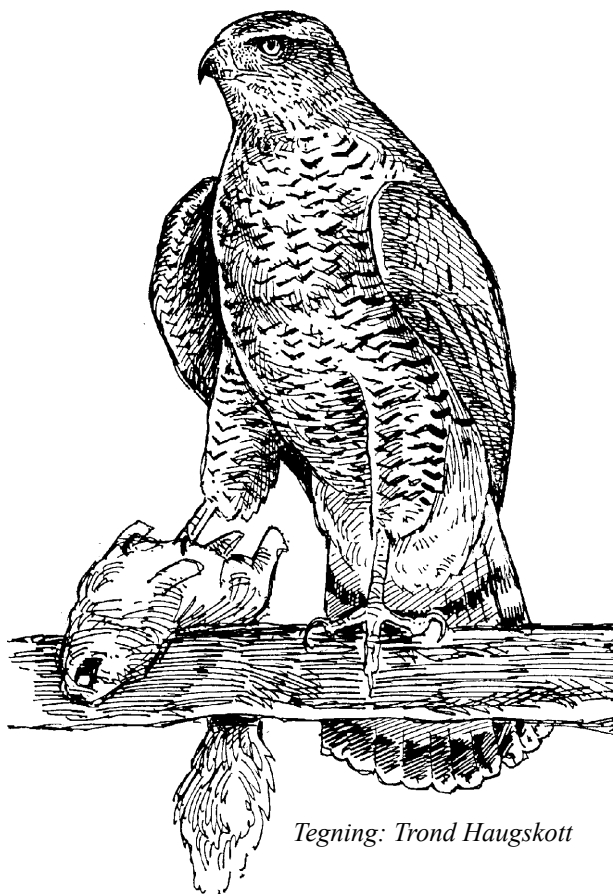
"Uten å bry seg om politisperringene ved Stiftsgården noen meter unna, gjøv hønehauken løs på den sake-sløse duen, plukket av henne fjærene og åpnet duebrystet. Det rå overfallet ble bivånet av mange personer på vandring i Munkegaten ved 18-tiden

i går kveld. Ronny Sandmo rykket ut med videokamerat da han hørte hva samboeren hadde å fortelle fra Munkegaten i går kveld: - Hun kom gående forbi BN-bank da bikkja plutselig rykket til. Da oppdaget hun at en stor rovfugl satt i inngangspartiet til banken og spiste på en due. Jeg hadde nettopp holdt på redigere naturfilm da jeg fikk vite det og rykket naturligvis ut med en gang, forteller Sandmo. Trygve Bragstad ved ordførerens kontor kom gående og så at spurvehauken holdt duen i klørne i flere minutter i inngangspartiet til BN-bank. Plutselig tok hauken duen i nebbet, fløy rundt hjørnet og satte seg til å spise på den, rett utenfor

vinduene til banken. At folk spærte forbi i bue bare en meter eller to unna, lot ikke til å skremme den. Hauken satt og spiste vel og lenge. Men så ble den visst lei av publikum. I hvert fall tok den dueliket i klørne og forsvant inn i Stiftsgårdsparken, hvor den kunne avslutte måltidet mer uforstyrret. Bare en haug med fjær fortalte om et bydueliv som var tapt. I Stiftsgården og parken bak skal som kjent godtfolk spise middag den 24. mai. Hvorvidt duebryst står på menyen, vites ikke."

Tekst: Sølvi Sand 11. mars 2002
<http://adresa.no>

(Det ble senere presisert at hauken tok dua i klørne, og ikke i nebbet, da den fløy bort med den.)

Tegning: Trond Haugskott

Hønehauk i by'n!

Det er noen hauker som har spesialisert seg på å jakte i selve bykjernen. Ofte er det unge hauker som prøver å få seg et lett bytte på denne måten, særlig vinters tid. Det er fort gjort å ta feil av en liten hannfugl av hønehauk og en stor hunnfugl av spurvehauk. Hønehauken har langsommere og mer kraftfulle vingeslag enn spurvehauken. Spurvehauken har slankere kropp og stjerten virker lengre med smalere stjertrot og rett avskåret spiss. Se i fugleboka!

Hønehauk-biotop rasert

Anmelder fylkesjordsjef

INDERØY: Norsk Ornitologisk Forening anmelder fylkesjordsjef Anstein Lyngstad i Nord-Trøndelag for brudd på viltloven. Årsaken er at Lyngstad i vinter hugget ut en større skogteig på egen eiendom på Kjerkesvågen i Inderøy der den fredede hønehauken har reir.

Beslutningen om å anmelde Anstein Lyngstad ble tatt i formiddag, opplyser fylkesleder Inge Hafstad i Norsk Ornitologisk Forening til Adressa.no. Dette er en egnet sak å prøve for retten. Lyngstad var klar over at skogen i området var hekkeplass for hønehauk.

Vi ønsker med anmeldelsen å signalisere overfor grunneiere og skogeiere at det ikke bare er å ture

frem etter forgodtbefinnende, sier Inge Hafstad. I morgen vil anmeldelsen av fylkesjordsjef Anstein Lyngstad formelt bli oversendt politimesteren i Nord-Trøndelag.

Tekst: Knut Okkenhaug

15. april 2002

<http://www.adressa.no/>

Hanen er ein modig kar

Slik er tittelen på et stykke i Egners lesebøker. Det er Jonas Lie som forteller om en heltemodig hane som bærer navnet Gullbrand. Han var snill og tam, og en virkelig herre mot hønsene i hønsegården. Men det var den dagen hønehauken kom og slo ned på ei av hønene. Hanefar fór på hauken med nebb og klør, og hogg med sporene. Da måtte hauken slippe høna, men gjøv løs på Gullbrand i stedet. Kampen var lang og hard, men til slutt fikk hauken overtaket og gjort det av med hanen. Lillegutten Halvar fikk ei god hodepute av hanefjærene, og det ble sagt at hanens edelmodige ånd kom i guttungen. Så modig og kvikk en gutt var det sjelden å treffe på.

Dyreliv i byen

Bevanger, K. 2002. *Dyreliv i byen. Cappelens naturhåndbøker. 184 s. Kr. 179,-*

Cappelens naturhåndbokserie er velkjent med sitt hendige format og vanligvis gode utvalg av fine fargefotos. Denne gangen er det ikke en oversettelse vi presenteres for, men hyggelig nok en genuint norsk utgave. *Dyreliv i byen* er et område som det er fokusert mer på de siste årene, bl.a. gjennom et pågående NINA prosjekt. Kommunenes arbeid for å verne om byparker og restebiotoper er også eksempler på det. Boken er delt inn i 5 grupper med dyr, der i alt 162 arter blir omtalt: 15 arter "småkryp", 40 arter insekter, 8 arter snegler, amfibier og hoggorm, 70 arter fugler og 29 arter pattedyr. Bevanger skriver godt og det er en fornøyelse å lese teksten.

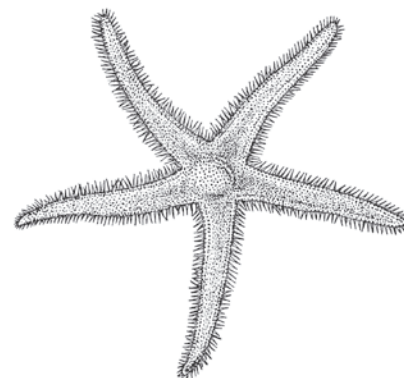
Buvika og Gaulosen, hva skal det bli til?

Svært mange naturinteresserte har besøkt områdene i "Gaulosen" (områdene fra Buvika over til Byneset kirke og inn til selve osen og Brekkberga) og området har utvilsomt store naturverdier å by på. En erkjennelse av det er verneområdene i dette området, med bl.a. våtmarkene i Gaulosen naturreservat og landskapsvernområde (1983) og Leinøra naturreservat (1971). Allerede i første inngående rapport om fuglelivet i våtmarkene i "Gaulosen" (inkl. Buvika/Brekkeberga) fra NOF/ST (Lorentsen, S-H. & Bangjord, G. 1982: Ornitologiske registreringer i Gaulosen, Melhus og Trondheim kommuner, 1975-1981. Trøndersk Natur Supplement 1:1-44) får vi et

Det eneste som kan påpekes er fra været av enkelte opplysninger som etter min smak burde vært tatt med. Personlig hadde jeg mest glede av å lese tekstene om de virvelløse dyrene. Det er kanskje her denne boka har sin styrke, fordi det er relativt få populære bøker om nettopp slike arter og som folk flest ofte støter på i sin hverdag. Eksempler er støvmidd, skrukettroll, steinkryper, langbein, edderkopper, jordhumle m.fl. En stor andel av boka handler om fugler. Siden det allerede finnes en tilsvarende bok i naturhåndbokserien om fugler i tettsteder, burde kanskje denne biten vært erstattet med flere omtaler av virvelløse dyr eller pattedyr? Utvalget av fugler er for øvrig godt og dekker de fleste arter som folk flest kommer bort i. Seksjonen med pattedyr har også et fint utvalg av arter fra spissmus, flaggermus, oter, elg m.fl.

Det vil alltid være en avveining om hvilke arter som skal inkluderes i en slik bok, for eksempel om padde er et riktig valg får leserne selv avgjøre. Bildet på side 51 av en gammafly må da være helt ute av fokus?, og om det er ei løvmeis vi presenteres for på side 115 får leserne selv sjekke ut! Oppsummeringsvis er dette en bok jeg kan anbefale og jeg tror denne boken kan virke både stimulerende og vekke interessen for små og store kryp i nærmiljøet.

Øystein R. Størkersen

bilde av hvordan de enkelte delområder i det store "Gaulosen" henger sammen hva angår fuglelivets bruk av delområdene. Også den nyeste rapporten (Reitan, O. 1994. Buvikfjæra som fuglehabitat. NINA Oppdragsmelding 324:1-32) omtaler de samme forhold. Konklusjonene i begge rapporter bør derfor være lett å fatte. Det er uomtvistelig en sammenheng mellom områdene og dermed hvordan fuglelivet i området er i dag og hvordan det kommer til å være. Enhver med gangsynet i orden kan i løpet av et år selv raskt erfare dette. Typisk for området er at Buvika er full av fugler under senhøst og vinter (gjerne 1000-2000 individer våt-

marksfugler), mens verneområdene i selve Gaulosen i samme tidsrom er nærmest tomt for fugler. Med våren og sommeren kommer også selve osen til sin rett og antallet fugler stiger dramatisk her. Selve vannflaten fra Buvika via Brekkberga og over mot Apoteket og osen er til alle årstider et eldorado for dykkende sjøfugl, derav har området en viktig funksjon for lommer og dykkere spesielt om våren, ærfugl og sjøorre året rundt, kvinand, havelle, svartand og bergand spesielt høst og vinter.

Øystein R. Størkersen

Eit par bitar om plantenamn

av Tor Erik Jenstad

Skjefte (*skjæft'*, *skjæft'*, også *skjæff'*) er det suverent mest vanlege, ja, nesten det einaste lokalamnet i Trøndelag på skavgras (*Equisetum hiemale*). Denne strie og stive snelleplanta med det karakteristiske glasaktige belegget veks på våtlendte stader, og *Skjefthmyra* er eit typisk stadnamn. Skjefte er kalkkrevande og indikerer rikmyr.

Skavgras ligner elvesnelle, men stengelen er hard og ru, og alltid uten greiner. Planten er grønn også om vinteren. Sliretennene faller snart av, og slira blir da et kvitt belte omkring stengelen.

Namnet **skjefte** finst forutan i Trøndelag også i Nord-Norge, og i Hedmark og Oppland fylke. **Skäfte** er i tillegg kjent frå svenske målføre. Samansettinga **skjefthgras** er også ganske mykje utbreidd.

Skjefte vart bunde i hop i buntar (**skjefthtu** eller **skjefthtuggu**) som dei brukte til reingjering og polering. Særleg vanleg var det å skure tre-koppene på setra med dette. Planta inneheld kiselsyre, og treet vart kvitt og fint av denne behandlinga. Også benker, golv og vegger kunne stundom blir skura med skjefte. I Trøndelag hører vi om at snekkarar brukte det til sandpapir. *Ove Arbo Høeg* opplyser i "Planter og tradisjon" at skjefte til og med kunne ta rustflekker av jernsaker. Han har elles opplysningar om at dei skaffa skjefte frå områda rundt byen til divisjonsmusikken i Trondheim, så muskarane kunne pusse klarinett-tungene med det.

Skjefth-tuer kunne altså bli brakt til byen som salgsvare. Frå Røros er det fortalt at somme for rundt i husa og selte **skjefthkjerv** før i tida.

Skjefte eller skavgras er eigentleg utbreidd over mesteparten av landet, men veks på heilt bestemte plassar og er ikkje alltid like enkel å finne. Om dei som hadde blick for dette, vart det sagt at dei hadde **skjefth-au'** (-auge).

Når ungane vart sendt for å plukke skjefte, var det lett å ta feil, og dei kom kanskje heim med kjerringrokk, eller helst med elvesnelle (*Equisetum fluviale*) i staden. Men slik "falsk skjefte" er for mjuk til skuring, og har fått fleire til dels nedsettande namn som **blautskjefte** (Rennebu), **hestskjefte** (Brekken, Ålen), **musskjefte** (Tydal) eller **trollkjeringsskjefte** (Kvikne, Ålen, Tydal).

Ordet **skjefte** er avleidd av **skav** eller **skava** og viser som det offisielle namnet **skavgras** til skuringsfunksjonen. Andre namn som heng saman med dette, er **skavrøyr** (valdres, Telemark, Setesdal) og **skavstuke** (Telemark). I Hallingdal, delvis Valdres, og Uvdal øvst i Numedal heiter det **kaslegras**. Førsteleddet her er ei gammal form av ordet *kjel* (*ketill*), så også dette fortel at planta har vore nytta til reingjering.

Gullboste (*goillbåsti, goillbåst, gullbauste* m m) er eit svært vanleg namn i Trøndelag på løvetann. Vi finn det for øvrig ikkje berre i Trøndelag, men i store delar av landet. Den som verkeleg har oversikt over slikt, er Ove Arbo Høeg, og han seier i "Planter og tradisjon" at **gullboste** er det vanlegaste ikkje-litterære (folkelege) namnet på løvetann i Norge. I alle fall *var* det nok slik, for både **gullboste** og andre ord er under hardt press frå standardnemninga **løvetann**.

Gull forklarar seg sjøl, og *boste* betyr meir allment kost eller børste. *Boste* var gammal nemning i Meldal på hårkost av grisebust, og *bosthus* og *bostkast* var skåp eller hylle til å

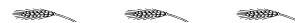
legge hårkostar o l i (Oppdal, Meldal).

Somme vil særleg bruke **gullboste** om løvetanna i blomstring. Når ho er avblomstra, kan ho få andre namn. **Hårkall** er nok det mest typiske i vår landsdel, men det finst fleire, som for eksempel **drengkallhuv'** (Hegra).

Eit anna namn som av og til er brukt på løvetanna, er **kveldsøve** eller **kveldsvæve**, som viser til at ho knepper seg i hop mot kvelden. Ein lokal trøndervariant er **kveldsøv'** frå Roan. **Styggmannsblomster** (Kristiansund) kjem truleg av at ein har rekna safta som giftig. Dette har parallell i ein del danske namn på løvetann der *fanden* inngår.

Men tilbake til **gullboste**: Ein del stader bruker dei det om *hestehov* i staden for løvetann. Dette vil ein særleg støyte på i Inner-Namdalen, men det forekjem spreidd også elles (f. eks. Orkdal og Oppdal). I mi eiga heimbygd, Sunndalen, fanst det også dei som kalla hestehoven for gullboste, sjøl om det der var meir vanleg om løvetanna. I folkeleg nomenklatur må ein berre godta slikt.

Ei tredje betydning av gullboste finn vi også i Namdalen. Der blir det sagt om yndlingsbarn eller gullbarn, også om vaksen yndling. "Nei dokk e no gullbostin dokk far, som kjem og ser om oss!" skriv Olav Duun i Juvikingar (s. 33).

*Tor Erik Jenstad
Hørlocksv 57 C
7058 Trondheim*

Løvetann er en flerårig plante med bladrosett og bladløs stilk som har bare ei korg. Blomstene består av gule tungekroner, og planten er full av kvit melkesaft med beisk smak. I Norge er det skilt ut 235 slag løvetann, og en stor del av dem er ugras. Her ser vi ei ugrasløvetann.

Om nyperose og broddbergknapp

av Trond Arnesen

Nyperosa (*Rosa* sp.), Trondheims kommuneblomst

Nyperose er sommer. En tidlig, litt småkjølig sommermorgen er rosene pynta med doggdråper. I noen blomster sitter trege humler og venter på sola. Etter som sola stiger, forsvinner doggen i solvarmen og humlene vekkes til live. Den djupe brumminga fra humler i arbeid i velduftende, rosa blomster vil møte deg når du vandrer i Småbergan, langs stille gater på Tyholt, i solhellinga ved Blyberget, på badeplassene rundt byen og her og der også klemt mellom husvegger og asfalt inne i sentrum.

Nyperose er høst. Kvitrøsa nyper på nakne kvister lyser opp langs veggen og byr fram søtt og C-vitaminrikt fruktkjøtt til fugl og folk. Lenge etter at den første snøen har kommet, henger de der som fryd for øyet og matforråd for seine trekkfugl og for overvintre. Fuglene ser seg også nytte i "lusa"; de hårete, små nøttefruktene inne i nypa. Fruktkjøttet dannes av et saftig, krukkeforma un-

derbeger, ikke av sjølve fruktknuten, og nypa er derfor en "falsk frukt". Begerbladene sitter i toppen av denne frukten.

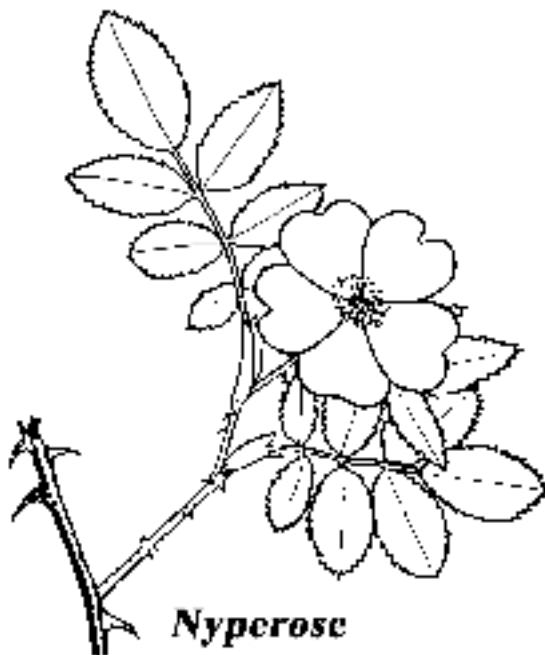
Rosebuskene har hatt brei anvendelse i det praktiske liv: Blomstene har vært brukt som brennevins- og vinkrydder, til syltetøy og parfyme. Nypene har blitt brukt til syltetøy og vin. Nypesyltetøy og nypemos er gode og velsmakende vitamintilskudd gjennom den lange vinteren. Smånøttene med de stive håra er plagsomme å rense ut, og håra kan da også brukes til kløpulver. I Aurland ble barna advart mot å spise smånøttene fordi de kunne gi "lus i magen" og "kløe i reva" (Arbo Høeg 1976). I dårlige år kunne heile nyper eller bare nøttefruktene bli tørka og malt og brukt til å drøye melet. Det ga vel-smakende brød og letta fordøyelsen hvis det også var brukt almebark eller lignende i brødet. Greinene er harde og har vært anvendt som rivetinder og uthula til lunter. Flere steder er den kjent som kalendermerke, f.eks. på Frosta der man sa at den blom-

stra når det var "sju vekka igjen til skuronna". Navn som klunger, klong, kronglekjær, og tornris har vært brukt om nypebuskene i Trøndelag. Blomstene har gjerne vært kalt nyperose, nypblomst eller klungerrose.

I 2000 bestemte formannskapet at nyperosa skal være Trondheims kommuneblomst. Det fins flere viltvoksende og forvilla arter av nyperoser i kommunen, vanligst er kanelrose (*Rosa majalis*) og kjøtt-nype (*R. dumalis*). De viltvoksende nyperosene i Trondheim er oftest røde eller rosa, men ei gul rose blir brukt til flaggsymbol for byen. Trondheimsrosa er en stilisert blomst som henter trekk fra villrosene, og har lang tradisjon som symbol.

Allerede i middelalderen ble blomsten brukt i symbolsk form, bl.a. som Olavssymbol, muligens som en gjengivelse av rosevinduet på Nidarosdomen. På 16-1700-tallet kom den i bruk i flere laugsmerker, f.eks. for murerne, bakerne, gullsmedene og smedene. I kommunal sammenheng er det kjent at den fra 1689 ble brukt av brannvesenet. På 1700-tallet dukket den opp i byens segl i stedet for de tre hodene, i 1930 tok Trøndelagstutstillinga i bruk rosa og i 1989 ble den en del av byflagget.

Rosa har fra oldtida vært et kjærlighetssymbol. I antikkens mytologi spirte den fram fra Adonis' blod

som et symbol for gjenfødelse og kjærlighet bortenfor døden, i kristen symbolikk er den knytta til Kristi blod og symboliserer den himmelske kjærlighet. Som en "blomstenes dronning" kan den også stå for himmeldronninga Maria og for jomfruelighet og uskyld. I middelalderen ble den fem-blada rosa sett på som et symbol for menneskets fem sanser. Den står dessuten for fortrolighet (- uttrykket "sub rosa", under rosa, dvs "i fortrolighet" stammer fra de utskårne rosene som var vanlige på skriftestolene). Vi finner den i Luthers segl og i en rekke adelsmerker både i England og Tyskland. Den gamle romerske rosefesten "Rosalia" var en døds kult som ble feira mellom 11. mai og 15. juni fra det 1. århundre e. Kr. Denne skikken er ført videre i den italienske pinsedagen "Domenica rosata". Kanskje burde vi feire en rosefest på tidligsommeren i Trondheim også?

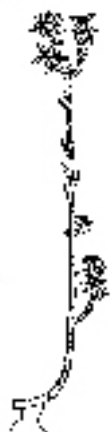
Noen kilder:

Arbo Høeg, O. 1976. *Planter og tradisjon. Universitetsforlaget, Oslo.*

Biedermann, H. 1992. *Symbolleksikon. Cappelen, Oslo.*

Broddbergknapp (*Sedum rupestre* L.), Stjørdals kommuneblomst.

I lågtliggende områder langs Trondheimsfjorden, især i sørhelling, vokser en rekke planter som har hovedutbredelsen sin lenger sør i Norge. Disse varmekrevende artene

Broddbergknapp er Stjørdal kommunes kommuneblomst.

hører til i den boreonemorale sonen (edelløv- og barskogsonen) eller i nedre deler av den sørboreale sonen (sørlig barskogsonen). Korndyrkinga i Trøndelag foregår stort sett i disse sonene, og her finner vi også almeliene. Dette er områder som danner en overgang mellom den mellom-europeiske, tempererte løvskogen (nemoral sone) og de nordlige barskogene (boreal sone) (Moen 1998). Broddbergknapp (*Sedum rupestre*) er en nokså varmekjær art som i Norge har sin nordligste utbredelse langs fjorden fra Trondheim og til Levanger og Mosvik (Lid & Lid 1994). Den forekommer først og fremst på strandberg i Stjørdal. For øvrig fins den spredt på Sørlandet og rundt Oslofjorden. Planten minner litt om sin langt vanligere lillebror bitterbergknapp (*S. acre*). Begge har gule, stjerneforma blomster, lillebror som oftest med fem kronblad, bitterbergknapp som regel med sju. Begge har sukkulente blad (tjukke, kjøttfulle blad som lagrer vatn). Mens bladene hos bitterbergknapp er eggrunde og litt kanta og tiltrykte, er de hos broddbergknapp sylindforma og broddspisse med hvelva overside.

De sukkulente bladene med et velutvikla voksaktig lag ytterst (kutikula) gjør broddbergknappen svært motstandsdyktig mot uttørring, enten det skyldes tynt, tørt jordsmonn eller saltpåvirkning. Det latinske slektsnavnet *Sedum* har denne planteslekta fra det gamle latinske navnet på takløk, en slektning av bergknappartene og artsepitetet *rupestre* viser til et latinsk ord for berg ("rupes"). Denne arten tilhører ikke de mest kjente blant folk flest, men de som kjenner den, vil gjerne forbinde den med varme julidager på svaberga. Med de gullgule blomstene og opp til 30 cm høge blomsterstander har den også vært interessant som steinbedplante i hagen. Broddbergknapp er for sjelden hos oss til å hatt noen spesifikk anvendelse, men lenger sør i Europa har sterile skuddspisser

vært brukt i salat. Bergknapparter, først og fremst bitterbergknapp (som for øvrig er giftig), har imidlertid vært brukt i folkemedisin mot vorter, ringorm og andre hudsykdommer. Bruken som vortemiddel knytter seg antakeligvis til signaturlæren ("likt kurerer likt") og likheten mellom de kjøttfulle bladene og vorter. Fra Inderøy kjenner en til at bergknapp har vært kalt "skosmorning". Kanskje har ungdom langs fjorden brukt broddbergknapp til å blanke skoene før lørdagsdansen?

Noen kilder:

• Arbo Høeg, O. 1976. *Planter og tradisjon. Universitetsforlaget, Oslo.*

• Fægri, K. 1960. *Norges planter. Bind 1. Cappelen, Oslo.*

• Lid, J. & Lid, D.T. 1994. *Norsk flora. Samlaget, Oslo.*

• Moen, A. 1998. *Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.*

• Ryvarden, L. 1993. *Norges planter. Bind 1. Cappelen, Oslo.*

• Stodola, J. & Volák, J. 2000. *Tidens stora bok om läkevaxter. 3. uppl. Prisma, Stockholm.*

Trond Arnesen
Fagerliv 23 A
7020 Trondheim

Trond Arnesen har publisert flere hefter i serien "Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Vitenskapsmuseet, Rapport, botanisk serie."

Arnesen, T. 2001. Botaniske undersøkelser og forslag til skjøtsel av Brakstadøyene (Måsøya og Nordøya) i Fosnes. - NTNU Vitensk.mus. Rapp. bot. Ser. 2001-1: 1-29.

Kystlyngheiene er menneskeskapt og er i dag en trua naturtype. Redusert beite og opphør av slått og brenning fører til gjengroing. På Brakstadøyene dekker kystlynghei

det meste av arealet, og disse øyene er blant de få lyngheiområdene i regionen som i dag brukes aktivt som beite for utgangarsau. Med utgangspunkt i undersøkelser av naturforhold og tidligere bruk blir det her gitt forslag til skjøtsel for å opprettholde beiteverdier og lyngheilandskapet på Måsøya og Nordøya. Det er foretatt artsregistreringer på øyene (også Skogøya), det er gjort vegetasjonsanalyser i forskjellige utforminger av lynghei og det er utarbeidet et grovt vegetasjonskart over Måsøya og Nordøya. Beitet bør opprettholdes om lag i samme omfang som i dag, og brenning bør utføres i deler av lyngheiene. Utviklinga av kratt og

skog bør holdes under oppsikt, og rydding kan bli aktuelt. Effekten av skjøtselen bør følges opp med langsiktige studier.

Arnesen, T. 2001. Knollmjødurt (*Filipendula vulgaris*) på Skånes, Levanger. - NTNU Vitensk.mus. Rapp. bot. Ser. 2001-2: 1-16.

Forekomsten av knollmjødurt (*Filipendula vulgaris* Moench.) på Skånestangen ved Levanger representerer en nordlig utpost for denne sørøstlige arten. Den vokser i en gammel kalvehage ved Skånes Vestre. Forekomsten er avhengig av

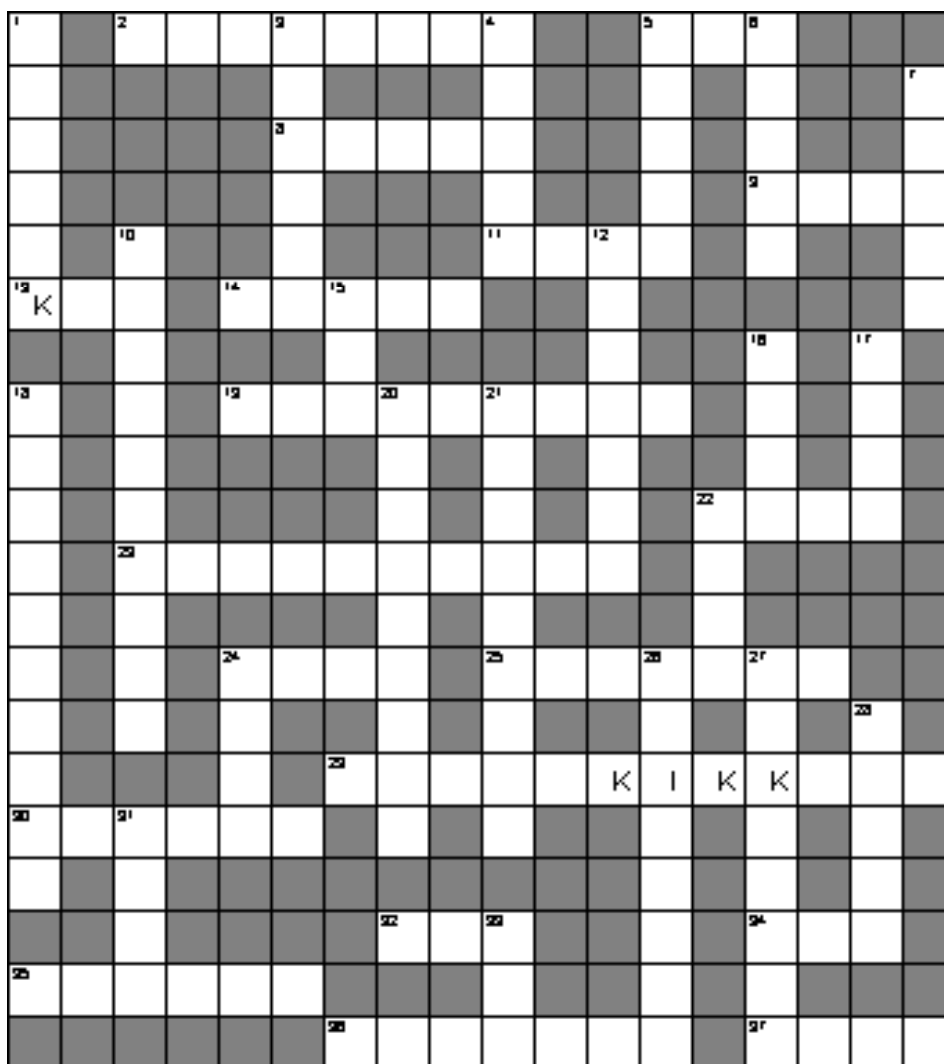
at området holdes åpent gjennom rydding og beite. Det er foretatt registrering av individer av knollmjødurt (*Filipendula vulgaris*), gjort artsregistreringer og utført vegetasjonsanalyser. I 1998 ble området rydda for en del trær og busker, og kopplam ble satt inn på beite. I de foreløpige skjøtselstilrådninger blir det foreslått å opprettholde beitepåvirkningen og supplere med mer rydding og noe slått. Effektene av skjøtselen skal følges opp til og med 2004. Arbeidet skal da avsluttes med en skjøtelsesplan.

Fugleleiken

Kryssord, spørsmål mm

TN-KRYSS
Nr. 1, 2002

VANNRETT

- 2 våk (8)
- 5 frømne (3)
- 8 fuglefjell (5)
- 9 redskap (4)
- 11 duelyd (4)
- 13 fugleyd (3)
- 14 høsefugl (5)
- 19 trekkfugl (9)
- 22 bolig (4)
- 23 fuglehus (10)
- 24 dun (4)
- 25 måse (7)
- 29 hobby (12)
- 30 sangorgan (6)
- 32 fjærfe (3)
- 34 havørn (3)
- 35 havørn (6)
- 36 and (7)
- 37 fuglelyd (4)

LODDRETT

- 1 våk (6)
- 3 høsefugl (6)
- 4 fuglelyd (5)
- 5 fjærfe (5)
- 6 fuglegjødsel (5)
- 7 ugle (5)
- 10 falk (10)
- 12 due (7)
- 15 høsefugl (3)
- 16 eggeplomme (4)
- 17 høsefugl (4)
- 18 ugle (10)
- 20 due (9)
- 21 nasjonal fugl (9)
- 22 kornband (4)
- 24 dun (4)
- 26 and (8)
- 27 falk (8)
- 28 vadefugl (5)
- 31 høsefugl (4)
- 33 fjær (3)

PREMIEKRYSSORD

Denne gangen har du muligheten til å vinne et krus med "Årets fugl" på. Vil du være med på trekkinga av kruset, må du sende inn løsninga på kryssordet til redaktøren innen 1. oktober 2002.

LYKKE TIL!

SPØRRELEIKEN

- 1) Vi begynner enkelt. Hvilken fugl er valgt til "Årets fugl" 2002 ?
- 2) Hvilken fugl var den første som ble valgt til "Årets fugl" ?
- 3) En hakkespettart blir kalt "Gjertruds-fugl". Hvilken art er det ?
- 4) Hvilken fugleart var det som ble rammet av masse-død på mystisk vis i vår ?
- 5) Hvilken *kommuneblomst* har Trondheim?
- 6) Hvilken *kommuneblomst* har Stjørdal ?
- 7) Hvem kalles "toppskarv", storskarv eller småskarv ?
- 8) Hvilken fugleart kalles "kvitlåring" ?
- 9) Hvilken fugleart er valgt til *fylkesfugl* for Sør-Trøndelag ?
- 10) Hvilken plante blir kalt "drengkallhuv" ?
- 11) Hvilken måseart har svarte føtter ?
- 12) Hvem kalles "sjøpapegøye" ?
- 13) Hekker *havsula* på Runde ?
- 14) Hvilken fugl har fått navnet "drekkar-Per" ?
- 15) Hvilken måse kan forveksles som voksen med svartbaken ?
- 16) Hva er *guano* ?
- 17) Hva heter Norges største *dykkand* ?
- 18) Hekker *kvinanda* i fuglekasser ?
- 19) *Tobis* er en viktig matfisk for sjøfugl. Hvilket annet navn har denne fisken?
- 20) Hvilken fugleart har navnet "Jan van Gent" ?

Hvilken fugleart ser du bilde av her? Bildet er manipulert, så det er ikke lett å kjenne igjen arten. Er du i tvil, se nøyer på bildene i artikkelen til Torgeir Krokan. Du får ikke mer hjelp...

Hvilken forfatter tror du har skrevet disse linjene? Hodet hans på en sokkel forsvant i mai.

... Men ser du alle sjøfuglane, Odin? Er dei ikkje vakre? - Jau; visst dei ikkje hadde vore så berr-mælte, så. ...

Olav Duun

- 1) Fiskemåse
- 2) Fugl
- 3) Svartspett
- 4) Lundefugl
- 5) Nypetrose
- 6) Broddbergknapp
- 7) Småskarv
- 8) Storskarv
- 9) Havørn
- 10) Løvetann
- 11) Krykkje
- 12) Lundefugl
- 13) Ja
- 14) Teist
- 15) Sildemåse
- 16) Fuglegjødsel
- 17) Fugl
- 18) Ja
- 19) Sill
- 20) Havsula

Hvilken forfatter skriver slik, da?

Og masser av sjøfugl snadret og skrek i luften og fjæren. Vi leiret os på en græsplet hvor det stod nogen forkuede bjørker med hvit bark, kurvene blev avdækket og hr. Mack trak flasker op.

Hamsun, Knut: "Pan" (ved Rolf Vige 1967)

Et gullkorn: En fugl i hånden gjør det vanskelig å knytte skolissene!

Litt om fuglesangen

Alle fugler små de er, synger ikke alltid. Våren er tida da fuglesangen er på det mest intense. Noen fugler har en kort sangsesong, mens andre synger så godt som hele året.

Arter som er hos oss i en kort periode når det er på det varmeste her til lands, synger intenst i en tilmålt tid. Andre arter kan synges for å hevde et territorium hele året, selv midtvinters.

Fuglene kan "snakke" sammen ved hjelp av lyder og bevegelser. Dette er signaler som fulene bruker i bestemte situasjoner, oftest for å tiltrekke seg en make eller for å si ifra om at dette området er opptatt eller varsle om fare.

Fuglene kan gi signaler som forteller andre fugler om art, kjønn, alder og styrke. Signalene kan også være en måte å holde kontakten med fugler av samme art.

Hvis en kjøttmeishann forsvinner fra et område, vil en ny "flytte inn" før det har gått ti timer dagslys. De enkelte fuglene har detaljer i sangen

Hentet fra "Tommy og tigern"

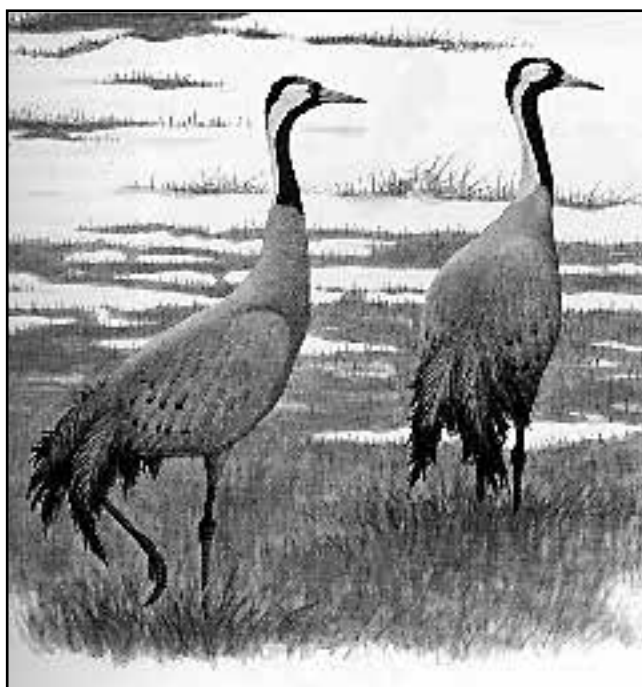
som gjør at nabofuglene kjenner hverandre igjen, og derfor slipper fuglene hele tiden å si ifra om at andre hannfugler av samme art skal holde seg unna.

Fuglesangen kan vi bruke til å bestemme hva slags fugl vi hører, for hver fugleart har sin karakteristiske sang. Men det finnes fuglearter som synger ulikt fra sted til sted. Det er akkurat som om fuglene synger på dialekt. En rødvingetrost kan for eksempel synges på bergensk, mens andre troster synges på trønderdialekt. Ja, selv rødvinger i Trøndelag synges på ulike dialekter. Enkelte

fugler er flinke til å herme etter andre arters sang. Nøtteskrika og stæren kan herme etter andre dyr og til og med lyder som menneskene lager.

Det hender at vi hører sterk fuglesang fra et tre, en busk eller en hekk. Men det kan være vanskelig å oppdage sangeren. Stort sett er det slik at fugler som har god kamouflasjefarge på fjærdrakten sin synges sterkere enn fugler med fargerike fjær. Dessuten er sangen sterkere hos fugler som lever skjult i busker og løvverk enn hos fugler som lever i åpent terreng.

Red.

Tranene har sluttet å leike for lengst dette året. Visste du at det eksisterer ei norsk tranegruppe? Du kan ta en titt på hjemmesida deres på Internett: <http://www.grusgrus.no>
På dette nettstedet kan du blant annet lese om tranene i Meldal.

INNHOLD

- Taretråling og storskarv 4**
av Svein-Håkon Lorentsen, Halvor Asper og Svein Hustrulid
- Venner og fiender ut mot havet 9**
av Torgeir Krokan
- Småstykker 12**
Leserbrev og redaksjonelt
- Eit par bitar om plantenamn 24**
av Tor Erik Jenstad
- Om nyperose og broddbergknapp 26**
av Trond Arnesen
- Fugleleiken 29**
Kryssord, spørsmål mm

